

Brabantse burgers in beeld

Het perspectief van Brabantse burgers op de ontwikkelingen in Brabant en de strategische opgaven voor de Perspectiefnota 2017

Brabantse burgers in beeld

Het perspectief van Brabantse burgers op de ontwikkelingen in Brabant en de strategische opgaven voor de Perspectiefnota 2017

dr. M. van der Haar
C. Beyen MSc
B. van Dalen MSc

Colofon

Het PON heeft dit onderzoek verricht in opdracht van
de provincie Noord-Brabant

Provincie Noord-Brabant

Auteurs

Marleen van der Haar, Claasje Beyen en Britte van Dalen

PON Publicatienummer

17-04 / 61695

Datum

februari 2017

© 2017 het PON, kennis in uitvoering

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het PON. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. Vermenigvuldiging en publicatie in een andere vorm dan dit rapport is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van het PON. Hoewel deze publicatie met de grootst mogelijke zorg is samengesteld, kan het PON geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele fouten.

Meer informatie:

www.hetpon.nl

Inhoudsopgave

Introductie: Brabantse burgers in beeld	5
1 Maatschappelijke trends en ontwikkelingen	9
2 Analyses per strategische opgave	17
2.1 Arbeidsmarkt en economische ontwikkeling	17
2.2 Organiseren slimme en duurzame mobiliteit	19
2.3 Circulair maken van de economie	20
2.4 Verduurzamen van de landbouw	21
2.5 Vitaliteit natuur en watersysteem	22
2.6 Versnellen van de energietransitie	23
2.7 Versterken van de sociale veerkracht	24
2.8 De digitale samenleving	26
2.9 Culturele identiteit	27
2.10 Sterk Brabants netwerk	28
2.10.1 Sterk Brabants netwerk - Verstedelijking en ruimte	28
2.10.2 Sterk Brabants netwerk - Netwerkkraft	31
3 Reflectie	33
Literatuurlijst	37
Bijlagen	39
Bijlage A Methodologische verantwoording	41
Bijlage B Vragenlijst Brabantpanel 65 - Ontwikkeling van de Brabantse samenleving	43
Bijlage C Tabellenboek Brabantpanel 65	49
Bijlage D Tabellenboek her-analyse Waar Staat Je Gemeente Burgerpeilingen	61

Introductie: Brabantse burgers in beeld

Aanleiding

In het kader van de Perspectiefnota 2017 van Provinciale Staten (PS) is het PON gevraagd voor het onderdeel Omgevingsperspectief een analyse van maatschappelijke trends en ontwikkelingen vanuit de invalshoek van de burger in Noord-Brabant te doen. De Perspectiefnota vormt de aftrap van de jaarlijkse beleids- en planning & controlcyclus van provincie Noord-Brabant. In de Perspectiefnota formuleren PS bestuursopdrachten aan Gedeputeerde Staten (GS) voor de uitwerking of bijstelling van beleid rondom de opgaven uit het bestuursakkoord. De analyse van het burgerperspectief wordt uitgevoerd langs de lijnen van de opgaven uit het bestuursakkoord 2015-2019 'Beweging in Brabant'.

Leeswijzer

Dit rapport bestaat uit drie hoofdstukken: 1) een algemene inleiding, waarin we een korte schets geven van maatschappelijke trends en ontwikkelingen in het algemeen en waar mogelijk op het niveau van de Brabantse burger, 2) de analyses van het burgerperspectief per strategische opgave en 3) een reflectie waarbij we ingaan op de consequenties van de resultaten.

In hoofdstuk 1 presenteren we een korte schets van (maatschappelijke) trends en ontwikkelingen in en voor Nederland/Noord-Brabant. Een belangrijke context voor de uitdagingen en de gekozen lijnen uit het Bestuursakkoord is de veranderende verhouding tussen overheid en burger en tussen burgers onderling. Deze verhoudingen en de bijbehorende rollen voor burger en overheid zijn onder meer een gevolg van de door de overheid na te streven participatiesamenleving en de decentralisaties in het sociale domein. Om die reden zullen we in dit deel ook gegevens over politiek en sociaal vertrouwen en participatie van burgers bespreken.

Nadat we een globaal beeld van maatschappelijke trends en ontwikkelingen hebben geschetst presenteren we in hoofdstuk 2 het perspectief van burgers langs de lijnen van de ambities uit het Bestuursakkoord. We richten ons - zoals gevraagd - op de belevingskant van de burgers. We gaan per strategische opgave in op de mate waarin Brabantse burgers belang hechten aan en tevreden zijn over de invulling van de betreffende strategische opgave en op de rol die burgers zouden kunnen of moeten spelen bij het uitvoeren van de provinciale ambities. We baseren ons op inzichten uit het voor deze opdracht uitgevoerde Brabantpanel onderzoek (vragenlijst van december 2016). Ook maken we gebruik van ander recent PON-onderzoek om per strategische opgave het burgerperspectief nader te duiden en van achtergrond te voorzien.

Per strategische opgave beantwoorden we de volgende vragen:

- 1 Wat is het draagvlak onder burgers voor (elementen uit) de strategische opgave?
- 2 Welke kennis en inzichten bestaan er over de leefwereld van Brabanders op het gebied van de strategische opgave?
- 3 Wat kunnen we zeggen over de rol die burgers (zouden kunnen) spelen bij het uitvoeren van de provinciale ambities?

De zeven strategische opgaven zijn: (1) Organiseren slimme en duurzame mobiliteit, (2) Vitaliteit natuur en (stedelijke) landschappen, (3) Versterken sociale veerkracht, (4) Arbeidsmarkt en economische ontwikkeling, (5) Verduurzamen landbouw, (6) Versnellen energietransitie en (7) Circulair maken economie. Recentelijk zijn er nog drie opgaven toegevoegd: (8) digitale agenda, (9) culturele identiteit en (10) sterke Brabantse netwerken. Bij de omschrijving van deze tien opgaven (gepresenteerd in cursief bij het begin van iedere strategische opgave) zijn we uitgegaan van de door de Provincie verstrekte informatie, te weten de Begroting 2017 (PS80/16) en aanvullende interne informatie, onder meer over de drie toegevoegde opgaven. De omschrijving bevat de ambities voor de gehele bestuursperiode, dat wil zeggen voor de periode 2015-2019. Het is van belang hier reeds aan te geven dat de noodzakelijkheid van burgerbetrokkenheid en de specifieke rol die burgers kunnen vervullen in het kader van het provinciaal beleid per strategische opgave kan verschillen.

We sluiten dit rapport af (hoofdstuk 3) met een algemene reflectie op het belang van de resultaten van het onderzoek voor de opgaven in het bestuursakkoord. We koppelen de resultaten aan de mogelijke rollen (houding en het gedrag) die de overheid van burgers verwacht.

Onderzoeksaanpak

Dit rapport is gebaseerd op een literatuurstudie, de her-analyse van gemeentelijke burgerpeilingen van Waarstaatjegemeente.nl en de analyse van een vragenlijst onder het Brabantpanel (zie voor details en methodologische verantwoording bijlage A).¹ Voor de literatuurstudie baseren we ons op recente landelijke en provinciale rapporten en publicaties van het PON. De resultaten van PON onderzoeken, voor zover die relateren aan de strategische opgaven, zijn gebruikt om het burgerperspectief per strategische opgave te belichten. De heranalyse van de burgerpeilingen die het afgelopen jaar door het PON zijn uitgevoerde in 8 Brabantse gemeenten (zie bijlage A methodologische verantwoording) maken het mogelijk om meer algemene uitspraken te doen over de tevredenheid van burgers over hun leefomgeving en het gemeentelijk bestuur. Tenslotte is in december 2016 een voor deze opdracht ontwikkelde vragenlijst uitgezet onder de leden van het Brabantpanel (zie bijlage B). De vragenlijst had een tweeledig doel: ten eerste, het peilen van de stemming in de Brabantse samenleving en, ten tweede, een indicatie krijgen van draagvlak voor en tevredenheid over de provinciale strategische opgaven.

¹ Voor verschillende strategische opgaven hebben we medewerking gekregen van diverse PON collega's.

De stemming onder Brabanders is gemeten door te vragen naar zowel opvattingen als gedragingen. Panelleden zijn gevraagd aan te geven op welke terreinen zij vinden dat de grootste uitdagingen in Nederland liggen en wat ze vinden dat goed gaat in Nederland. Daarnaast zijn ze bevroegd op mate van vertrouwen in de toekomst, politiek en sociaal vertrouwen, hun sociaal netwerk, betrokkenheid en inzet voor eigen leefomgeving. De mening van Brabanders over de strategische opgaven is bevroegd door panelleden aan te laten geven hoe belangrijk ze iedere strategische opgave vinden en hoe tevreden ze zijn over de manier waarop de Provincie tot nu toe haar taken op dat terrein uitvoert (zie bijlage vragenlijst Brabantpanel 65 Ontwikkeling van de Brabantse samenleving).

Nota bene, het burgerperspectief is niet voor iedere strategische opgave evenwichtig uitgewerkt. Hiervoor zijn meerdere redenen. Ten eerste, de mate waarin het burgerperspectief centraal staat is niet voor iedere strategische opgave hetzelfde. Dat geldt ook voor de mate waarin de burger een rol heeft/zou kunnen spelen bij het uitvoeren van de ambities uit de strategische opgave. Ten tweede, niet voor iedere strategische opgave zijn inzichten vanuit (PON) onderzoek over het perspectief van de leefwereld van burgers (opvattingen, gedrag en ervaringen) beschikbaar. Voor wat betreft onderzoek verricht door andere partijen dan het PON hebben we ons voornamelijk gebaseerd op de verzamelde inzichten door de Provincie die voor deze opdracht aan ons zijn verstrekt. Ten derde, de gepresenteerde resultaten van het onderzoek moeten binnen de randvoorwaarden van de opdracht, met name tijd en reikwijdte, geplaatst worden.

1 Maatschappelijke trends en ontwikkelingen

Voor het provinciaal bestuur is het goed om een up-to-date beeld te hebben van de Brabantse burgers. Hoe ziet de leefwereld van Brabanders eruit? Waarover maken burgers zich zorgen? Wat vinden ze dat goed gaat? In welke mate vertrouwen burgers elkaar en centrale instituties in de Nederlandse democratische rechtsstaat? Op welke manier participeren burgers in de samenleving? Hoe betrokken zijn burgers bij de organisatie van de samenleving op provinciaal niveau? In dit deel van het rapport bespreken we daarom de bovenstaande vragen op basis van landelijk onderzoek en waar mogelijk op basis van onderzoek onder Brabanders.

Actuele gebeurtenissen en ontwikkelingen: voeding voor onvrede en verdeeldheid

De uitvoering van het bestuursakkoord kan niet losgezien worden van bredere politiek maatschappelijke gebeurtenissen en ontwikkelingen op nationaal, Europees en zelfs mondiaal niveau. We denken daarbij aan meer acute gebeurtenissen en ontwikkelingen die grote impact hebben op de samenleving zoals de vluchtelingen-crisis, de coupoging in Turkije, terroristische aanslagen in Europese buurlanden (zoals Nice, Brussel en Berlijn in 2016), de Brexit en de verkiezing van Donald Trump tot president van de Verenigde Staten. In Nederland zagen we dat een meerderheid van de kiezers in een raadgevend referendum tegen het associatieverdrag tussen EU-landen en Oekraïne en werden nieuwe politieke partijen opgericht. Daarnaast zijn er ontwikkelingen waarvan de impact op een meer geleidelijke manier zichtbaar wordt, zoals effecten van vergrijzing/ontgroening, klimaatverandering en veranderingen op de arbeidsmarkt (als gevolg van robotisering en flexibilisering). Op het vlak van politiek en bestuur is 2016 enerverend te noemen. Onder burgers is er blijk van onvrede en verdeeldheid.

Het jaar 2016: wat blijft Brabanders bij?

In een Brabantpanel onderzoek van december 2016 vroeg het PON Brabanders welk nieuwsbericht of actualiteit uit 2016 hen het meest is bijgebleven. We veronderstellen daarbij dat de keuze van de respondenten voor een specifieke gebeurtenis voortkomt uit iets dat indruk heeft gemaakt of belangrijk is voor mensen. Brabanders noemen vaak nieuws uit de internationale politiek. Veruit het meest wordt verwezen naar de verkiezingen in de Verenigde Staten waar Trump de winnaar werd. Verder is opvallend dat er voornamelijk negatieve gebeurtenissen worden genoemd zoals de oorlog in Syrië/Midden Oosten, de terreur van IS, en (terroristische) aanslagen (onder andere in Nice, Berlijn en Brussel). Als respondenten een nationale actualiteit noemen is dat vaak het proces van Geert Wilders, de vluchtelingenproblematiek, de groeiende polarisatie in de Nederlandse samenleving en het Oekraïne referendum. Bij deze actualiteiten wordt vaak verwezen naar het (teleurstellende) optreden van de Nederlandse politici.

Provinciale aangelegenheden die genoemd worden zijn bijvoorbeeld de schade door de hagelstorm van 23 juni in (Noordoost) Noord-Brabant en de versnelling van de Provincie van de mestaanpak van 2028 naar 2020. Tot slot wordt vaak de reacties op de komst van vluchtelingenopvang of asielzoekerscentra in de gemeente genoemd.

Maatschappelijke uitdagingen volgens Nederlanders en Brabanders in het bijzonder

Het Continue Onderzoek Burgerperspectieven (COB) van het Sociaal en Cultureel Planbureau laat zien dat de Nederlandse bevolking in 2016 de volgende top vijf aan onderwerpen als een van de belangrijkste kwesties in Nederland beschouwt (Europese Barometer peiling mei 2016; COB 2016(3): 15):²

- 1 Immigratie
- 2 Gezondheidszorg/sociale zekerheid
- 3 Terrorisme
- 4 Pensioenen
- 5 Werkgelegenheid

In 2012 was deze top drie: 'economische situatie', 'gezondheidszorg en sociale zekerheid' en 'staatsschuld' (idem). In 2016 staat het onderwerp 'staatsschuld, samen met 'belastingen', juist helemaal onderaan.

De Nederlandse bevolking is in 2016 juist trots op onderwerpen die vallen in de categorie 'samenleven en normen en waarden', 'vrijheden' en 'inkomen en economie' (2016(3): 16). Deze drie categorieën scoren sinds 2008 hoog. Nederlanders zijn dus over de tijd heen vrij stabiel in de keuze van wat goed gaat in Nederland. Opvallend is dat Nederlanders in de peiling uit 2016 aangeven dat ze willen dat de Nederlandse regering 'gezondheids- en ouderenzorg' hoog op de agenda zet. Daarna volgen de onderwerpen 'immigratie en integratie' en 'inkomen en economie' (2016 (3): 16). Daarbij zeggen Nederlanders zich zorgen te maken over 'immigratie en integratie' en is 'inkomen en economie' juist een onderwerp waar men trots op is.

Uit een inventarisatie onder Brabanders (Brabantpanel december 2016) blijkt dat voor Brabanders de top vijf van grootste uitdagingen liggen voor Nederland er als volgt uitziet:³

- 1 (Gezondheids)zorg
- 2 Integratie van minderheden (vluchtelingen en migranten)
- 3 Milieuproblemen en klimaatverandering
- 4 Werkgelegenheid
- 5 Terrorisme en Veiligheid op straat

² Respondenten in de COB-peiling werden gevraagd de twee belangrijkste zaken die in Nederland spelen aan te geven.

³ Respondenten in het Brabantpanel onderzoek werden gevraagd om maximaal drie thema's uit een lijst van 17 onderwerpen aan te geven. De lijst met onderwerpen komt voor een belangrijk deel overeen met die uit de COB-peiling.

Opvallend is dat veel Brabanders 'milieuproblemen en klimaatverandering' een belangrijke maatschappelijke uitdaging voor Nederland noemen. We zien een groot verschil met de landelijke COB-peiling, waar dit thema in 2016 op de zevende plaats staat (6% van de respondenten geeft aan dat het thema 'milieu, klimaat en energiekwesties' een van de twee belangrijkste maatschappelijke kwesties is) (Dekker, de Blok en de Hart 2016: 15).

Wanneer we de focus verleggen naar wat goed gaat in Nederland volgens Brabanders, dan zien we de volgende top drie:

- 1 Bescherming tegen het water
- 2 Staatsschuld
- 3 Onderzoek en technologie

Ook vindt een kwart van de respondenten dat het op het terrein van werkgelegenheid goed gaat. Dit laatste is opvallend, aangezien eveneens een kwart van de respondenten heeft aangegeven dat de grootste uitdagingen voor Nederland liggen op het vlak van werkgelegenheid. Het minst vaak worden de onderwerpen 'terrorisme', 'integratie van minderheden (vluchtelingen en migranten)' en 'armoede' genoemd.

Algemene indicator van tevredenheid: Geluksgevoel

Het geluksgevoel van Brabanders is buitengewoon hoog en is de afgelopen jaren zelfs gestegen. Leden van het Brabantpanel waarderen het eigen geluksgevoel (hoe gelukkig voelt u zich vandaag?) in december 2016 gemiddeld met een 8,3 (Brabantpanel december 2016)⁴. Een jaar eerder was dat nog gemiddeld 7,3 (Vinckx en van Bommel 2016; peiling van zomer 2015). Vergeleken met 2010-2011 (gelukscore 6,4) zijn deze cijfers behoorlijk hoog (idem). Ook zijn de recente Brabantse cijfers hoger dan recente Europese cijfers: de gemiddelde levenssatisfactie in Europa ligt op 7,1 (idem).

Verwachtingen over de toekomst

Veel Nederlanders zeggen tevreden te zijn over zowel de eigen financiële situatie als over de Nederlandse economie (Dekker, de Blok en de Hart 2016: 7; COB-peiling 2016 (3)). Bovendien hebben veel Nederlanders positieve verwachtingen over de toekomst. Tegelijkertijd geeft ook een ruime meerderheid (61%) aan dat het 'iets of duidelijk de verkeerde kant op gaat met Nederland'. Onderliggende factoren voor deze meer pessimistische opinie zijn de zorgen omtrent vluchtelingen en de zorg.

Uit het Brabantpanel onderzoek van 2016 blijkt ook dat Brabanders zich op korte termijn niet veel zorgen maken over hun eigen financiële situatie. Ongeveer 80% van de respondenten maakt zich een beetje tot geen zorgen dat hun financiële situatie slechter zal worden de komende tijd.

⁴ Het hoge geluksgevoel kan gevolg zijn van de periode waarin de bevraging is gehouden. December is een feestmaand en veel mensen zullen vakantie (in het vooruitzicht) hebben gehad ten tijde van het invullen van de vragenlijst. Beide elementen kunnen ervoor gezorgd hebben dat het gemiddelde cijfer aanzienlijk hoger is dan in de vorige bevraging.

Er is minder vertrouwen in de toekomst als het gaat om de ontwikkelingen in de zorg; 36% van de Brabantse respondenten vertrouwt erop in de toekomst de zorg te krijgen die nodig is. Een kwart heeft dit vertrouwen niet. Dit komt overeen met de hoge mate waarin Brabanders aangeven dat '(gezondheids)zorg' een van de belangrijkste (landelijke) maatschappelijke kwesties is.

Als het gaat om de wat langere termijn dan zien we dat 60% van de respondenten zich (een beetje) zorgen maakt over het pensioen: deze Brabanders zijn bang later te weinig pensioen te ontvangen. Ook is meer dan de helft van de respondenten (60%) bevreesd voor de toekomst van de volgende generatie vanuit het idee dat de volgende generatie het niet meer zo goed zal hebben als zij zelf nu.

Vertrouwen in de landelijke en lokale politiek

Sinds 2002 is het politiek vertrouwen van Nederlanders lager dan in de jaren negentig. Het vertrouwen in de Tweede Kamer en de regering vertoont een grillig beeld; er zijn pieken en dalen die veroorzaakt worden door economische ontwikkelingen, de vorming van kabinetten, kabinetscrisissen en politieke crisissen (den Ridder en Dekker 2015: 16-17). Uit de COB peiling van het derde kwartaal van 2016 blijkt dat het landelijke gemiddelde vertrouwen in de Tweede Kamer en de regering significant groter is ten opzichte van het tweede kwartaal van 2016. (Dekker, de Blok en de Hart 2016: 13).

Wanneer we kijken naar het politiek vertrouwen onder Brabanders dan blijkt uit cijfers van het COB (peilingen 2012/2014) blijkt dat in Noord-Brabant het vertrouwen in de landelijke politiek (34%) vergelijkbaar is met het landelijk gemiddelde voor de jaren 2012/2014 (Schmeets 2015: 105).

De meest recente cijfers (Brabantpanel, december 2016) over politiek vertrouwen onder Brabanders laten zien dat 36% van de respondenten vertrouwen heeft in de nationale overheid. Het vertrouwen in de lokale politiek is groter: 41% geeft aan dat zij vertrouwen hebben in de manier waarop hun gemeente wordt bestuurd en in het functioneren van de Brabantse overheid. Tegelijkertijd geeft bijna een kwart van de respondenten aan geen vertrouwen te hebben in het gemeentebestuur en 17% niet in de Brabantse overheid. Het vertrouwen in maatschappelijke instituties ligt veel hoger: 61% van de respondenten geeft aan vertrouwen te hebben in politie en justitie. Ter vergelijking, 70% van de Brabanders heeft vertrouwen in de Brabantse economie.

Een meer gedetailleerde beeld ontstaat als we kijken naar het gevoel gehoord te worden en de perceptie dat de eigen stem ertoe doet of verschil maakt. Ruim een derde van de respondenten (35%) geeft aan dat de overheid⁵ onvoldoende doet voor mensen zoals zij. Opvallend is dat laagopgeleiden dit vaker vinden dan hoogopgeleiden. Van de hoger opgeleiden vindt 45% dat dit niet zo is, in vergelijking met 13% van de lager opgeleiden en 28% van de middelbaar opgeleiden.

⁵ Er wordt in de vraagstelling hier alleen verwezen naar het algemene instituut.

Bijna de helft van de Brabanders vindt dat mensen zoals zij geen enkele invloed hebben op wat de overheid doet. Tegelijkertijd geeft 30% van de respondenten aan het hier niet mee eens te zijn. Ook hier zien we weer een behoorlijke differentiatie naar opleidingsniveau. Het verschil in opvatting tussen hoog en laagopgeleiden is heel groot. Twee derde van de laagopgeleiden (66%) vindt dat zij geen enkele invloed hebben op wat de overheid doet. Hoogopgeleiden vinden dit in veel mindere mate, namelijk 32%.

De helft van de respondenten vindt dat Kamerleden en ministers niet veel geven om wat mensen zoals zij denken. Ook hier zien we de grote verschillen tussen laag en hoogopgeleiden terug. Laagopgeleiden vinden veel vaker dan hoogopgeleiden dat Kamerleden en ministers niet veel geven om wat mensen zoals zij denken, namelijk 63% ten opzichte van 32%.

Sociaal vertrouwen

In tegenstelling tot het wat grillige beeld van het politieke vertrouwen landelijk is het sociaal vertrouwen onder Nederlanders in de periode 2002-2012 structureel toegenomen (Schmeets 2015: 93). Nederlanders hebben meer vertrouwen in de medemens dan in de Tweede Kamer (idem). Voor Noord-Brabant geldt dat het sociaal vertrouwen (vertrouwen in de medemens) iets lager (57%) is dan het landelijk gemiddelde van 58% (gemeten in 2012/2014; Schmeets 2015: 105).

Uit het Brabantpanel onderzoek van december 2016 blijkt dat het vertrouwen in de medemens hoger is. Daar geeft 70% van de respondenten aan vertrouwen te hebben in de medemens. In 2014 was dat volgens een PON onderzoek⁶ onder Brabanders net iets hoger (73%) (Hartog et al. 2014).

Perceptie over wrijving tussen groepen

Recent onderzoek laat zien dat er sprake zou zijn van groeiende scheidslijnen. Vooral verschillen tussen mensen met een hoog, middelbaar en laag opleidingsniveau nemen toe (Bovens et al. 2014). In het Brabantpanel onderzoek van december 2016 hebben we respondenten gevraagd aan te geven in hoeverre zij vinden dat er in Noord-Brabant wrijving is tussen verschillende groepen in de (Brabantse) samenleving op basis van acht kenmerken (zoals leeftijd, inkomen, gezondheid, religie, migratieachtergrond).⁷ De bandbreedte waarbinnen de gemiddelde ervaren wrijving wordt gewaardeerd ligt tussen de 4,3 en 6,6. Dat betekent dat de er gemiddeld genomen niet zeer veel wrijving wordt ervaren. De top drie ziet er als volgt uit:

- 1 'Groepen mensen met en zonder een migratieachtergrond' en 'Mensen die het in Nederland voor het zeggen hebben en de rest van de bevolking' (beiden gemiddeld 6,6)
- 2 'Mensen van verschillende religieuze groepen' (gemiddeld 6,3)

⁶ Deze peiling uit het voorjaar van 2014 is gebaseerd op de (online) ingevulde vragenlijst van 2030 respondenten uit een aselechte steekproef van inwoners van Noord-Brabant. De respons is herwogen op de variabelen geslacht, leeftijd en stedelijkheid.

⁷ Hierbij werd gevraagd een cijfer tussen de 1 en 10 te geven, waarbij 1 'helemaal geen wrijving' was en 10 'zeer veel wrijving'.

- 3 Werkgevers en werknemers (gemiddeld 5,2)
Tussen zieke en gezonde mensen verwacht men gemiddeld de minste wrijving (gemiddeld 4,3).

De ervaren wrijving tussen hoog en laagopgeleiden springt er niet uit; respondenten geven een 5,1. Wel zien we een verschil in de perceptie over de wrijving naar opleidingsniveau. Laagopgeleiden (5,4) geven een iets hogere mate van wrijving aan tussen hoog en laagopgeleiden dan hoogopgeleide respondenten (4,9).

Participatie in de samenleving⁸

Het merendeel van de Nederlanders heeft wekelijks contact met familie (83,8%), vrienden (77%) en burens (63,5%) (Schmeets 2015: 113; gebaseerd op cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek uit 2012/2014). Als we kijken naar Noord-Brabant dan zien we dat Brabanders net iets vaker wekelijks contact hebben met familie (85,7%) en vrienden (78%) en net iets minder met burens (59,6%) dan het landelijk gemiddelde.

Kijken we naar informele hulp, betaald werk (minstens 1 uur per week) en vrijwilligerswerk dan zien we dat Brabanders telkens net iets lager scoren dan het landelijke gemiddelde; 31,9% verleent informele hulp, 60,8% doet betaald werk en 48,2% doet vrijwilligerswerk (idem).

Brabanders zijn wel vaker dan het Nederlandse gemiddelde actief in het verenigingsleven, namelijk 61,7% ten opzichte van 58,3% (idem).

In vergelijking met andere provincies zijn Brabanders minder politiek actief, namelijk 41,1%. Ze hebben ook iets minder vaak gestemd (80,4%) dan het landelijke gemiddelde (83,1%) (idem).

Over de gehele linie valt een sterke en bovengemiddelde deelname op verschillende participatieterrainen in de regio Noordoost-Noord-Brabant op (idem: 118).

Burgerbetrokkenheid van Brabanders

Brabanders vinden het belangrijk vinden om inspraak te hebben op zaken die voor de buurt of wijk van belang zijn. Uit een PON-peiling uit 2014 blijkt dat 35% dat dit belangrijk vindt en dat het voor 55% afhangt van het onderwerp. (den Hartog et al. 2014: 45)

Eén derde van de respondenten geeft in dezelfde peiling aan zich in het afgelopen jaar te hebben ingezet voor het verbeteren van de eigen leefomgeving (zowel sociale als fysieke projecten). Tegelijkertijd is er potentieel voor zelforganisatie: 43% van alle respondenten geeft aan in de toekomst betrokken te willen zijn bij deze vorm van burgerkracht. (idem: 48-51) Het Brabantpanelonderzoek van december 2016 ondersteunt deze cijfers: 41% van de respondenten geeft aan zich te hebben ingezet.

⁸ Participatie in de samenleving wordt door het Centraal Bureau voor de Statistiek gemeten aan de hand van negen indicatoren; te weten familiecontact, vriendencontact, burenccontact, het geven van informele hulp, het doen van betaald werk, vrijwilligerswerk, actief zijn in verenigingsleven, gestemd hebben en politiek actief zijn. Als we de vier Brabantse regio's vergelijken scoort Noordoost-Noord-Brabant hoog op alle negen participatieterrainen (Schmeets 2015: 116).

Brabanders scoren ook hoog op meedoen. Wanneer we kijken naar vrijwilligerswerk, deelname aan informele groepen en het verlenen van informele zorg of hulp (inclusief mantelzorg) dan zien we dat de participatie in Noord-Brabant aanzienlijk is. 70% van de Brabanders is lid van een hobby of vrijetijdsvereniging (idem: 20). Tegelijkertijd meldt 46% van de respondenten in 2014 tenminste aan één informele groep deel te nemen (sportgroepen zijn het meest populair, maar neemt 13% van de respondenten deel in een buurtgroep). Dat is hoger dan het landelijk gemiddelde (Cloïn 2013 in den Hartog et al. 2014: 27). Nadere analyse laat zien dat vrijwilligers ook vaker deelnemen aan een informele groep⁹ (idem: 28).

Het percentage burgers dat vrijwilligerswerk doet is steeg van 31% in 2009 naar 45% in 2014 (idem; 31). Uit het Brabantpanel onderzoek van december 2016 blijkt het aandeel vrijwilligers onder de respondenten van het Brabantpanel veel hoger is; daar geeft 64% van de respondenten aan intensief (39%) of incidenteel (25%) vrijwilligerswerk te doen.

Uit het onderzoek in 2014 bleek verder dat mensen in het landelijk gebied vaker vrijwilligerswerk doen dan mensen in (middel)grote steden. Tegelijkertijd zien we dat de stijging van het aantal vrijwilligers in de stad groter is dan de stijging in het landelijk gebied. Als mensen in 2014 vrijwilligerswerk doen zijn het voornamelijk uitvoerende activiteiten (49%). In 2014 doen de meeste mensen (33%) vrijwilligerswerk voor een zorginstelling, gevolgd door een sportvereniging (31%). Er is tussen 2009 en 2014 een opvallende verdubbeling van 5 naar 10% van vrijwilligerswerk voor een wijk/buurtraad.

Ook het aandeel Brabanders dat informele zorg of hulp biedt steeg van 25% in 2009 naar 37% in 2014. 78% verleent tenminste een keer per week hulp aan een naaste.

⁹ Voor de monitor sociale participatie hanteert het PON in 2014 de definitie van Sociaal en Cultureel Planbureau voor het begrip informele groep, namelijk: 'kleine groepen die regelmatig samenkomen om een bepaald doel te bejiveren of een liefhebberij uit te oefenen. Ze hebben vaak geen institutioneel kader en onderscheiden zich van verenigingen, stichtingen en instellingen door hun kleinschaligheid, persoonlijke contacten en het ontbreken van een formele organisatiestructuur' (Van den Berg, van Houwelingen en Dekker in den Hartog et al. 2014: 26).

2 Analyses per strategische opgave

2.1 Arbeidsmarkt en economische ontwikkeling

De Provincie zet in op innovatieve, meer inclusieve en groene economische groei. Tevens wordt ingezet op internationalisering. De Provincie wil dat zoveel mogelijk Brabanders aan het werk zijn en stimuleert daartoe een goede match tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt.

Draagvlak en tevredenheid

Arbeidsmarkt en economische ontwikkeling vormen een belangrijk thema voor respondenten van het Brabantpanel (Brabantpanel onderzoek december 2016). Van alle strategische opgaven wordt dit thema door de meeste respondenten belangrijk gevonden: 90% van de respondenten vindt de arbeidsmarkt en economische ontwikkeling een belangrijk thema. Tegelijkertijd scoort dit thema het hoogst als het gaat om de tevredenheid over de manier waarop de Provincie haar taken op dit terrein uitvoert: 32% van de respondenten zegt tevreden te zijn.¹⁰ Voor dit thema is daarnaast het minst aantal respondenten dat uitgesproken negatief is (ontevreden of zeer ontevreden), namelijk 5%.

Vertrouwen in Brabantse economie

Naast draagvlak en tevredenheid blijkt uit het Brabantpanel onderzoek december 2016 ook een hoge mate van vertrouwen in de Brabantse economie: 70% van de respondenten zegt vertrouwen te hebben. Slechts 6% heeft geen vertrouwen in Brabantse economie.

Situatieschets Noord-Brabantse arbeidsmarkt

De grootste kans op werk is sinds 1995 verschoven van West-Brabant (met name Breda en de gemeenten tussen Rijnmond en Breda) naar het zuidoosten van Noord-Brabant (Ponds, Marlet, van Woerkens 2016: 37). In 2015 lag het zwaartepunt duidelijk in de regio 's Hertogenbosch en regio Eindhoven. De werkgelegenheidsontwikkeling in de regio Rijnmond staat onderdruk en Brainport Eindhoven zorgt voor mogelijkheden in de regio Eindhoven (idem: 36).

¹⁰ Bij de interpretatie van de gegevens ten eerste in acht nemen dat we op de helft van de bestuursperiode zijn. Vervolgens moeten we rekening houden met de grote hoeveelheid respondenten die aangeven niet te kunnen beoordelen of ze tevreden zijn. Als we vragen naar de tevredenheid over de uitvoering van de strategische opgaven geeft tussen de 27% en 37% van de respondenten aan het antwoord niet te weten of hier geen mening over te hebben. Tegelijkertijd geeft tussen de 32 en 35% van de respondenten aan hier neutraal (niet tevreden, niet ontevreden) over te denken. We geven ook mee dat een kleine groep, tussen de 5 en 10% van de respondenten, een uitgesproken negatieve mening heeft (ontevreden of heel ontevreden zijn). Het hoogste percentage van respondenten met een uitgesproken mening (positief en negatief samen) is 41%.

Voor het gebied van Bergen op Zoom tot en met Oss geldt dat de werkloosheid onder middelbaar opgeleiden relatief hoog is (idem: 38). Ook in de regio Eindhoven is de werkloosheid onder laagopgeleiden en middelbaar opgeleiden relatief hoog (38).

Een recent rapport van Atlas voor gemeenten over verschillen in Brabant (Ponds, Marlet, van Woerkens 2016: 26) laat zien dat het aantal banen in het middensegment in de periode 2004-2013 is afgenomen. Tegelijkertijd is het aantal banen waarvoor een hoge opleiding is vereist toegenomen. Datzelfde geldt - hoewel in veel mindere mate - ook voor banen waarvoor een lage of geen opleiding is vereist. Deze ontwikkeling zorgt voor een geleidelijke verandering van de Brabantse werkgelegenheidsstructuur (idem). Ponds, Marlet, van Woerkens (2016) wijzen daarnaast op de technologische ontwikkelingen (zoals robotisering) en internationalisering als redenen voor de polarisatie op de arbeidsmarkt. Dit vertaalt zich vanaf 2012 in toenemende verschillen in werkloosheid naar opleidingsniveau (idem: 29) en specifieke vragen voor de ontwikkeling van de Noord-Brabantse arbeidsmarkt.

Opvattingen over baan zekerheid

Ruim twee derde van de respondenten uit het Brabantpanel onderzoek (PON-onderzoek december 2016) geeft aan zich geen zorgen te maken over de mogelijkheid dat zij binnenkort hun baan kwijt zouden kunnen raken.¹¹ Ook heeft 71% van de respondenten er vertrouwen in dat het eigen opleidingsniveau goed genoeg is om aan het werk te kunnen blijven. Respondenten die in loondienst zijn of zelfstandig ondernemen geven in vergelijking met de overige categorieën (zie bijlage C) iets vaker aan er zeker van te zijn dat het eigen opleidingsniveau goed genoeg is om aan het werk te blijven. Als we differentiëren naar opleidingsniveau dan zien we dat laagopgeleiden (52%) het minst zeker zijn over de vraag of het eigen opleidingsniveau goed genoeg is om aan het werk te kunnen blijven; voor middelbaar opgeleiden is dat 66% en voor hoogopgeleiden is dat 83%.

Meer dan de helft van de respondenten verwacht dat als ze nu op zoek zouden moeten gaan naar een nieuwe baan, zij binnen een half jaar een nieuwe arbeidspositie gevonden zouden hebben. Respondenten in loondienst zijn in vergelijking met de overige categorieën (zie bijlage C) er meer van overtuigd binnen een half jaar een baan te vinden: met 60% (helemaal) eens ten opzichte van 28% (helemaal) oneens. Zelfstandigen schatten hun kansen iets minder goed in, ze zijn het voor 49% (helemaal) eens met de stelling en voor 51% (helemaal) oneens. Ook hier zien we dat lager opgeleiden minder vaak dan middelbaar of hoger opgeleiden verwachten relatief snel nieuw werk te vinden. Van de hoger opgeleiden verwacht 63% binnen een half jaar een andere baan te hebben als zij nu op zoek zouden gaan naar (ander) werk. Bij lager opgeleiden is dit 44% en bij middelbaar opgeleiden 49%.

¹¹ Nota bene, voor sommige vragen is het aantal respondenten lager omdat de vraag niet van toepassing is.

Naast de kans om een baan te verliezen is ook door de flexibilisering van de arbeidsmarkt meer onzekerheid over stabiele arbeidsrelaties. In het Brabantpanel onderzoek vroegen we daarom naar de relatie tussen werkgever en werknemer. 45% van de respondenten uit het Brabantpanel onderzoek van december 2016 zegt 'er vertrouwen in [heeft] dat mijn werkgever ook aan mijn belangen denkt'.

2.2 Organiseren slimme en duurzame mobiliteit

De Provincie zet in op bereikbaarheid. Betere doorstroming en veiligheid op de weg. Daarnaast wil ze het openbaar vervoer voorbereiden op de toekomst door gebruik te maken van nieuwe technologie.

Draagvlak en tevredenheid

Zeer veel Brabanders (84%) vinden het organiseren van slimme en duurzame mobiliteit een belangrijk thema uit het provinciaal bestuursakkoord. Daarmee vinden de respondenten uit het Brabantpanel onderzoek van december 2016 deze strategische opgave het op één na belangrijkste thema. In acht nemend dat een minderheid van de respondenten hierover een uitgesproken mening hebben, kunnen zeggen dat in vergelijking met de andere strategische opgaven dat voor het thema mobiliteit vrij veel Brabanders aangeven (zeer) tevreden te zijn, namelijk 26%. Ook is hier de groep mensen met een neutrale houding het grootst (35% van de respondenten zegt 'niet tevreden, niet ontevreden' te zijn).

Mobiliteit in Noord-Brabant

Wanneer we de vier regio's in Noord-Brabant vergelijken dan kunnen we concluderen dat inwoners in Noordoost-Noord-Brabant gemiddeld de meeste kilometers afleggen per dag voor werk, school, winkelen, sport/recreatie, visite en overige verplaatsingen (Blanken et al. 2016: 23). Het belangrijkste motief om te verplaatsen in Noord-Brabant is woon-werkverkeer. In de regio Zuidoost-Noord-Brabant leggen inwoners van de regio het minst aantal kilometers voor woon-werkverkeer af (idem).

Ervaren veiligheid op de weg

Een meerderheid van de respondenten uit het Brabantpanel onderzoek Verkeersveiligheid uit 2015 beschouwt de verkeersveiligheid in de eigen omgeving als goed (Het PON 2016). Voor deze panelleden had verkeersveiligheid het meest te maken met 'duidelijke verkeerssituaties', gevolgd door 'dat andere mensen zich aan de regels houden' en 'dat ik me aan de verkeersregels houd'. Opvallend is dat respondenten moderne toepassingen noemen in relatie tot onveilige situaties; voorbeelden zijn appende jongeren en ouderen op een e-bike.

Uit een vergelijking tussen verkeersveiligheidsmetingen¹² blijkt dat het verkeersgedrag van Brabanders op een aantal punten is veranderd: in 2015 geven minder mensen aan te hard te rijden met de auto/motor, telefoneren minder mensen tijdens het rijden zonder handsfree set en bellen minder mensen tijdens het fietsen.

2.3 Circulair maken van de economie

De Provincie streeft naar een afvalloos Brabant. Bedrijven moeten bijvoorbeeld zorgen dat ze overgaan op groene grondstoffen.

Draagvlak en tevredenheid

Meer dan de helft van de respondenten (58%) geeft aan dat ze het circulair maken van de economie van Brabant een belangrijk thema vinden. Van alle uitgesproken positieve evaluaties over hoe het beleid tot nu toe wordt uitgevoerd is het percentage (zeer) tevreden respondenten het laagst voor deze strategische opgave (17%). Het percentage respondenten die neutraal antwoorden en het niet weten of geen mening zeggen te hebben is hier in vergelijking met de hoge scores op de andere strategische opgave toch erg hoog te noemen. We verwijzen graag ook naar paragraaf 6 als het gaat om het draagvlak voor en tevredenheid over de energietransitie.

Duurzaam en milieubewust gedrag Brabanders

Hoewel deze strategische opgave zich in eerste instantie richt op verduurzaming door bedrijven is het burgerperspectief wel relevant. Bijvoorbeeld ten aanzien van de rol van de burger als klant of consument, inclusief het draagvlak dat daarmee verbonden. In dat kader is het interessant te kijken naar het duurzaam en milieubewust gedrag onder Brabanders.

Uit recent PON-onderzoek onder ruim 1.000 Brabanders blijkt dat Brabanders zichzelf ook duurzaam en milieubewust gedragen (Vinckx en van Bommel 2016). Uit achttien van de verschillende voorgelegde aspecten (zie tabel 1) van duurzaam gedrag doet vrijwel iedereen (99%) er minimaal één. Een ruime meerderheid (70%) doet er meer dan vijf, 15% zelfs meer dan tien. Gemiddeld is men op zeven van de voorgestelde aspecten actief voor een duurzaam Brabant (idem; Brabant Panel onderzoek maart 2016). Afval scheiden (dit doet 91% van de Brabanders), een tas meenemen naar de winkel in plaats van er ter plekke een te kopen (84%) en zuinig zijn met energie (62%) zijn aspecten van duurzaamheid die veel Brabanders doen. Het minst populair zijn het delen van de auto met anderen (6%), eerst spullen lenen voor ze direct te kopen (11%) en het laten aanleggen van zonnepanelen op het dak (11%).

¹² Verkeersveiligheidsmetingen uit 2012, 2014 en 2015 werden vergeleken.

Tabel 1 Duurzaamheidgedrag van Brabanders

Duurzaamheidsaspecten	% ja
Ik scheid mijn afval	91
Ik neem een tas mee naar de winkel in plaats van er een te kopen	84
Ik ben zuinig met energie	62
Ik zet de verwarming lager	60
Ik breng spullen naar de kringloop (of laat ze ophalen)	60
Ik let op mijn waterverbruik	56
Ik kies vaker voor de fiets of het openbaar vervoer in plaats van de auto	53
Ik neem groene stroom af	42
Ik leer kinderen respect voor de natuur	39
Ik koop tweedehands spullen	28
Ik koop biologische producten	25
Ik koop bewust minder spullen	24
Ik ruim rommel op in het openbaar groen	20
Ik koop fair trade producten	17
Ik verbouw mijn eigen groenten en fruit	13
Ik heb zonnepanelen op mijn dak	11
Ik kijk vaak eerst of ik spullen kan lenen voordat ik iets koop	11
Ik deel mijn auto met anderen	6

Bron: Brabantpanel onderzoek maart 2016.

2.4 Verduurzamen van de landbouw

De landbouwsector duurzaam en toekomstbestendig maken. Gezondheid van mens, dier water en milieu staan voorop. Investeren in innovatie en koplopers en exit-strategie voor bedrijven die niet mee kunnen.

Draagvlak en tevredenheid

Ruim driekwart van de respondenten vindt het verduurzamen van de landbouw een belangrijk thema van het provinciaal bestuursakkoord. Het thema spreekt respondenten uit het Brabant panel onderzoek van december 2016 erg aan. Tegelijkertijd is over dit thema het hoogste percentage respondenten met een uitgesproken negatieve mening (ontevreden of zeer ontevreden), namelijk 18%. Ongeveer evenveel respondenten zijn hierover uitgesproken positief (tevreden of zeer ontevreden), namelijk 19%.

Leegstand agrarische sector

De leegstand in de agrarische sector in Noord-Brabant is een belangrijk maatschappelijk probleem. Een recent rapport van Alterra Wageningen UR (Gies et al. 2016: 9) laat zien dat de afgelopen jaren (2000-2012) ruim 4.500 agrarische bedrijven op ongeveer even zoveel locaties is gestopt. Verwacht wordt dat tot aan 2030 nog eens 4.500 bedrijven op ca. 5.000 locaties zullen stoppen (idem).

Volgens het rapport zijn belangrijke aspecten bij het bedrijfsbeëindigingsproces de huidige slechte opbrengstprijzen in de veehouderij, de stoppersregeling Actieplan Ammoniak Veehouderij die in 2020 is afgelopen en de asbestsaneringsplicht in 2024 (idem). De problematiek doet zich vooral voor bij veehouderijbedrijven in het oosten en zuiden van Noord-Brabant (idem).

Opvattingen over en ervaringen met veehouderij

Uit een Brabantpanel onderzoek van 2012 blijkt dat een zeer groot deel van de respondenten (80%) vindt dat de overheid mee zou moeten betalen aan de verplaatsing van veehouderijen als de kwetsbare natuur of volksgezondheid anders in gevaar komt (Geerken et al. 2012). 90% van de respondenten wil strengere regelgeving als de gezondheid van de bevolking en/of de kwaliteit van de natuur daar om vragen (idem.) 32% van de respondenten uit dit onderzoek heeft zelf, via familie of via de buurt directe ervaring (gehad) met gezondheidsproblemen als gevolg van dierziekten.

2.5 Vitaliteit natuur en watersysteem

Werken aan een aantrekkelijk en duurzaam leef- en vestigingsklimaat. Inzet op natuurgebieden en aanpak van stikstof. Versnellen van aanpassingen aan klimaatverandering.

Draagvlak en tevredenheid

83% van de respondenten uit het Brabant panel onderzoek van december 2016 vindt de vitaliteit van de natuur en het watersysteem een belangrijk thema. De tevredenheid (tevreden en zeer tevreden) over de manier waarop de Provincie de ambities voor de strategische opgave vitaliteit van natuur en watersysteem tot nu toe uitvoert is 26%. Een andere indicator voor draagvlak voor dit thema is dat in 2015 ongeveer 2500 mensen als vrijwilliger actief waren in natuur- en landschapsbeheer voor Brabants Landschap (Bron: persoonlijke communicatie Brabants Landschap).

Eerder al zagen we dat 27% van dezelfde Brabantse respondenten milieuproblemen en klimaatverandering zien als een van de grootste uitdagingen voor Nederland. Ook geven Brabanders in dit onderzoek aan veelal tevreden te zijn met de manier waarom Nederland zich beschermt tegen het water: 35% geeft aan dat het in Nederland goed gaat op dat gebied.

Nota bene, we verwijzen ook hier graag naar paragraaf 6 als het gaat om het draagvlak voor en tevredenheid over de energietransitie.

2.6 Versnellen van de energietransitie

De Provincie heeft de ambitie om in 2050 energieneutraal te zijn. Om deze ambitie te behalen, is een versnelling in de Brabantse samenleving noodzakelijk: duurzame energieproductie moet vanzelfsprekend worden en de Brabantse economie energieneutraal.

Draagvlak en tevredenheid

Van de respondenten uit het Brabant panel onderzoek van december 2016 vindt 62% het versnellen van de energietransitie een belangrijk thema. 18% van de bevroegden vindt dat het versnellen van de energietransitie goed wordt uitgevoerd door de Provincie. Ook hebben relatief veel mensen een uitgesproken negatieve mening (15%).

Draagvlak, kennis en rol van de overheid

Voor deze strategische opgave is relatief veel onderzoek naar het burgerperspectief beschikbaar. De landelijke Burgerperspectieven peiling (COB 2016 (4)) van het Sociaal en Cultureel Planbureau (2016) naar het energievraagstuk laat zien dat Nederlanders het thema niet hoog op de maatschappelijke en politieke agenda zetten (Dekker et al. 2016: 49): slechts 2% verwijst spontaan naar het thema als ze naar de grootste maatschappelijke problemen wordt gevraagd. Anderzijds geeft een derde van de Nederlanders aan '(heel) veel interesse' te hebben in gebruik en verandering van energiebronnen. Daarbij ervaren Nederlanders een gebrek aan kennis met betrekking tot dit vraagstuk; bijna driekwart geeft aan '(heel) weinig' of 'niet weinig, niet veel' kennis te hebben (idem: 38).

Volgens 53% van de respondenten is samenwerking tussen overheid, bedrijven en burgers vereist om het energievraagstuk te kunnen aanpakken (idem: 41). Daarbij zijn Nederlanders vaker van mening dat bedrijven door de overheid gedwongen mogen worden om milieubesparende maatregelen te nemen; maar vind men voor burgers vaker dat zij zelf mogen beslissen, overheidsdwang is daar dus minder gewenst (idem: 46).

Uit een PON-peiling (0-meting uitvoeringsprogramma Energie) onder ruim 900 Brabanders uit 2016 (Agterbosch en Vinckx 2016) blijkt dat Brabanders de verandering van het klimaat als problematisch ervaren. Het besef dat het gebruik van fossiele brandstoffen moet worden teruggedrongen is er: 72% van de Brabanders vindt klimaatverandering een groot probleem en 80% onderschrijft dat de uitstoot van CO₂ door het gebruik van fossiele brandstoffen slecht is voor het milieu (80%) (idem: 9). Meer dan 80% van de Brabanders staat (zeer) positief tegenover het stimuleren van duurzame energie, waarbij de voorkeur uitgaat naar de toepassing van zonne- en windenergie.

Duurzaam gedrag van burgers

Uit de 0-meting uitvoeringsprogramma Energie van het PON blijkt dat veel Brabanders proberen energiezuinig te leven (Agterbosch en Vinckx: 2016). Zo zet 96% van de Brabanders de verwarming een paar graden lager als men niet thuis is en doet eveneens 96% het licht uit wanneer men een ruimte verlaat. Daarnaast hebben veel respondenten energiebesparende maatregelen getroffen in hun woon-omgeving; 87% heeft dubbelglas, 82% een HR ketel en heeft 84% minimaal de helft van zijn/haar lampen vervangen door spaarlampen of ledverlichting.

Wanneer de kijken naar het opwekken en gebruik van duurzame energie dan zien we dat bijna de helft (49%) van de Brabanders wel groene elektriciteit afneemt, maar relatief weinig Brabanders zonnepanelen (12%), zonneboilers (4%) en/of warmtepompen (2%) plaatsen. Wel geeft ongeveer een derde van de respondenten aan bereid te zijn om zelf (in de toekomst) duurzame energie te gaan opwekken. Wanneer we deze intentie in samenhang met de investeringsbereidheid onder Brabanders beschouwen dan valt een aantal zaken op: 1) bijna een derde van de respondenten heeft nu al meer dan € 500,- geïnvesteerd in energiebesparende maatregelen (20% zelfs meer dan € 5.000,-) en eveneens een derde is bereid om dit gaan doen, 2) zo'n 6% van de Brabanders (150.000 Brabanders) neemt nu al deel aan een energiecoöperatie of windcollectief en een derde is bereid om dat te gaan doen en 3) een derde van de respondenten is bereid om met straat- of buurtbewoners duurzame energie op te wekken, in te kopen of huizen te isoleren. Energiecoöperaties en buurtgericht werken hebben dus potentie: juist om de investeringsbereidheid onder particulieren te mobiliseren.

Verantwoordelijkheid en rol voor overheid

De meeste Brabanders (64%) vinden dat de Provincie in eerste plaats maatregelen moet nemen om te zorgen dat de energie in Brabant duurzaam wordt opgewekt. Ook de gemeenten en de Rijksoverheid worden relatief vaak genoemd. Maar wat kan de Provincie dan voor de Brabanders doen op het gebied van duurzame energie? Het vaakst wordt genoemd meefinancieren (59%). Ook wordt vaak aangegeven stimuleren (52%), informeren (48%) en initiatief nemen (47%) (Agterbosch en Vinckx 2016).

2.7 Versterken van de sociale veerkracht

Voorkomen van tweedeling in de Brabantse samenleving. Inzetten op 'iedereen kan meedoen' in de samenleving en vangnet voor kwetsbare groepen.

Draagvlak en tevredenheid

Voor deze strategische opgave is relatief veel informatie over het burgerperspectief beschikbaar. Het versterken van de sociale veerkracht is volgens 76% van de respondenten uit het Brabantspanel een belangrijk thema. Opnieuw is er maar een laag percentage (18%) van de respondenten (zeer) tevreden met de manier waarop de Provincie haar taken op dit terrein uitvoert. Ook relatief veel mensen geven aan (zeer) ontevreden te zijn hierover (15%).

Zelfredzaamheid en samenredzaamheid van Brabanders

Sociale veerkracht wordt door het PON/Telos gedefinieerd als 'het vermogen van mensen om met veranderingen om te kunnen gaan en de toegang tot externe hulpbronnen die ze daarbij hebben' (Blanken et al. 2016). Het gaat om het vermogen van mensen om met veranderingen om te gaan (de zelfredzaamheid van burgers) en de toegang tot externe hulpbronnen, zijnde sociale hulpbronnen (samenredzaamheid en participatie¹³) en omgevingshulpbronnen (de aanwezigheid van voorzieningen, het verplaatsingsgedrag van mensen en de verdeling van welvaart ofwel de mate van achterstand).

Uit een eerdere analyse van de Monitor Sociale Veerkracht¹⁴ uit 2014 (Blanken et al. 2016) blijkt dat 70% van de inwoners van Noord-Brabant getypeerd kan worden als zelfredzaam; deze burgers zijn in staat regie te voeren over hun eigen leven; 50% betreft sterk zijn/haar sociale netwerk bij eventuele problemen en 20% zegt niet snel zijn/haar sociale netwerk in te schakelen bij eventuele problemen. Een groot deel van de Brabanders (70%) staat collectief in het leven (ze doen gemakkelijk een beroep op anderen en staan ook klaar voor anderen). De meest kwetsbare groep zijn die Brabanders die individueel in het leven staan en ook een lage mate van zelfredzaamheid hebben. Volgens PON/Telos gaat het hier om 10% van de Brabanders (idem).

Omgaan met veranderingen en beleving probleemoplossend vermogen

De respondenten uit het Brabantpanel onderzoek (december 2016) ervaren veranderingen in de samenleving op een verschillende manier. Terwijl ongeveer 30% van de respondenten aangeeft dat veranderingen in de samenleving hun te snel gaat, geeft 34% ook van de respondenten aan dat ze dat niet zo ervaren. 44% van de respondenten geeft aan dat ze zich vasthouden aan het vertrouwde. Bijna een kwart van de respondenten doet dit niet. Daarnaast geeft 41% van de respondenten geen moeite te hebben met nieuwe situaties en slechts 16% van de respondenten wel moeite te hebben met nieuwe situaties.

Als we kijken naar hoe mensen hun eigen probleemoplossend vermogen typeren dan zien we dat 60% van de Brabantpanel respondenten in december 2016 aangeeft dat als ze zorg nodig hebben, zij dit graag zelf willen regelen. Van de respondenten geeft 93% aan dat ze eerst zelf een oplossing voor hun problemen zoeken. Ook geeft bijna 80% van de respondenten aan dat zij hun problemen goed zelf kunnen oplossen. Ongeveer 70% van de respondenten geeft aan dat als er iets misgaat, zij gemakkelijk de draad weer oppakken. Veel Brabanders lijken dus graag zelf regie over hun leven te hebben.

¹³ Voor de uitwerking van participatie onder Brabanders zie deel 2 van dit rapport.

¹⁴ Deze analyse is gebaseerd op de Monitor Sociale Veerkracht uit 2014 die onder ruim 2000 leden van het GfK panel is gehouden.

Sociale steun en sociale contacten

Familie blijkt de belangrijkste bron van sociale steun onder Brabanders. Respondenten uit het Brabantpanel onderzoek (december 2016) zijn het meest zeker dat ze kunnen terugvallen op familie (43%) en in mindere mate op vrienden of kennissen (26%) of mensen in de buurt (11%) wanneer zij hulp of zorg nodig hebben. Daarnaast zegt een groot deel van de respondenten waarschijnlijk (38%) terug te kunnen vallen op familie, op vrienden of kennissen (46%) of mensen in de buurt (45%). Slechts 19% van de respondenten zegt niet te kunnen terugvallen op familie en 28% niet op vrienden of kennissen. Bijna de helft van de respondenten (44%) geeft aan niet terug te kunnen vallen op mensen in de buurt als zij hulp of zorg nodig hebben.

Daarnaast zegt 13% van de WSJG-respondenten (ruim 11.000 Brabanders) wel wat meer contacten te willen hebben en vindt 8% dat men te weinig sociale contacten heeft (bijlage D). 17% van de WSJG-respondenten voelt zich soms tot vaak eenzaam (zie bijlage D). Acht op de tien (79%) WSJG-respondenten vindt dat ze voldoende sociale contacten hebben.

Inzet voor anderen en/of maatschappelijke doelen

Iets minder dan de helft (43%) van de WSJG-respondenten geeft mantelzorg aan een hulpbehoevende naaste. Vooral mensen tussen de 40 en 74 jaar zijn mantelzorgers (zie bijlage D). Bijna twee derde van de WSJG-respondenten zegt hulp te verlenen aan burens. Ruim een derde geeft aan aandacht te geven aan burens in een zorgwekkende situatie.

Daarnaast doet 41% van de WSJG-respondenten vrijwilligerswerk. Ouderen tussen de 65 en 74 jaar doen vaker intensief vrijwilligerswerk (zie bijlage D). Hoogopgeleide WSJG-respondenten doen ook vaker vrijwilligerswerk zowel op intensieve als incidentele basis (zie bijlage D). Ruim de helft (61%) van de WSJG-respondenten geeft bovendien aan in de nabije toekomst vrijwilligerswerk te willen (blijven) doen. De helft daarvan geeft aan dit zeker te willen doen, de andere helft geeft aan dit misschien te willen doen.

2.8 De digitale samenleving

Inspelen op gebruik van big data. Voorkomen van digitale tweedeling.

Draagvlak en tevredenheid

De digitale samenleving is voor iets meer dan de helft van de respondenten (56%) uit het Brabantpanel onderzoek van december 2016 een belangrijk thema. In vergelijking met de andere strategische opgaven springt dit thema er voor de Brabantse respondenten niet specifiek uit. 20% vindt dat de taken van de Provincie omtrent de digitale samenleving goed worden uitgevoerd. Ook hier is het aandeel respondenten dat neutraal is of zegt het niet te weten/geen mening te hebben relatief erg hoog. Het heeft dan ook het op een na laagste percentage van uitgesproken meningen (positief en negatief).

Digitale tweedeling

Volgens een rapport van Dialogic uit 2013 is 75% tot 80% van de Nederlandse bevolking digitaal zelfredzaam. In 2013 5% wordt als niet-digitaal zelfredzaam beschouwd. Digibetisme, ofwel het niet gebruik maken van internet, komt relatief vaak voor onder ouderen, laagopgeleiden, niet-werkzame burgers, en/of burgers in de laagste inkomensgroep (Gillebaard en Vankan 2013: 9).

Een achterstand in digitale vaardigheden is problematisch omdat deelname aan de kennissamenleving een adequate omgang met informatie- en communicatietechnologie (ict) vraagt (van Ingen, de Haan en Duimel 2007).

2.9 Culturele identiteit

Focus op cultureel erfgoed (zoals forten, kloosters, kastelen en voormalig bedrijventerrein Strijp-S) dat het Brabantse verhaal vertelt.

Draagvlak en tevredenheid strategische opgave

Voor net iets meer dan de helft van de Brabantpanelleden (52%) die in december 2016 de vragenlijst hebben ingevuld is culturele identiteit een belangrijk thema. Als we alle strategische opgaven vergelijken dan vinden de minste respondenten dit een belangrijk thema. Tegelijkertijd geven relatief veel respondenten (31%) aan tevreden te zijn over hoe de Provincie haar taken die de Provincie heeft omtrent culturele identiteit uitvoert.

Daarnaast blijkt uit de PON-cultuurpeiling (2015) dat het draagvlak voor erfgoed onder Brabanders groot is. Veel Brabanders hechten waarde aan Brabants erfgoed: 79% van de ondervraagden is van mening dat Brabantse monumenten van belang zijn voor de Brabantse identiteit en 84% stelt dat erfgoed van belang is voor de samenleving (van Dalen, Vinckx en van Bommel, 2016). Daarnaast vindt 85% het behouden van erfgoed van belang voor de volgende generaties (idem). Ook vinden Brabanders dat cultuur een belangrijke rol in de maatschappij heeft. Zij denken dat cultuur een sterke bijdrage kan leveren aan leefbaarheid in de buurt, aan ontmoeting en verbinding, aan algemeen welzijn, aan saamhorigheid in de buurt, aan actieve en betrokken burgers en aan een veerkrachtige samenleving.

Participatie

Uit dezelfde cultuurpeiling blijkt dat in totaal 86% van de Brabanders in 2015 één of meerdere erfgoedcomplexen heeft bezocht. Een historisch dorp of stadsdeel wordt daarbij het meeste door Brabanders bezocht (70%), gevolgd door een kerk (49%), kasteel (41%), landgoed (40%) en industrieel complex (34%). Bezien vanuit de vier verhaallijnen geven de respondenten aan het minst vaak een klooster (26%) of militair complex te bezoeken (25%). Ouderen bezoeken over het algemeen wat vaker erfgoed dan jongeren. Dit geldt met name voor de kerk. Plattelandsbewoners bezoeken wat vaker erfgoed dan stedelingen. Dit geldt met name voor een historisch dorp of stadsdeel.

Bestuurlijk erfgoed spreekt burgers het meeste aan

Uit de PON-cultuurpeiling blijkt dat bestuurlijk erfgoed Brabanders met name aanspreekt: 41% van de Brabanders zegt in (zeer) hoge mate geïnteresseerd zijn in landgoederen, kastelen en stadspaleizen. In militair erfgoed en industrieel erfgoed hebben nagenoeg evenveel Brabanders interesse, respectievelijk 28% en 26%. Religieus erfgoed Brabanders in dit verband het minst aan; 24% geeft aan in (zeer) hoge mate geïnteresseerd zijn in kerken en kloosters. Tegelijkertijd voelen Brabanders zich sterk verbonden met religieus erfgoed op het moment dat herbestemming aan de orde is en zijn kerken als het gaat om leefbaarheid voor Brabanders belangrijk. De betrokkenheid bij de herbestemming van vrijkomende kerkgebouwen is groot (Tuinder 2016).

De hoge mate van interesse in bestuurlijk erfgoed vertaalt zich ook in financiële prioritering. Brabanders geven aan dat ze willen dat de overheid het meeste investeert in bestuurlijk erfgoed. Wanneer we Brabanders vragen om € 100.000,-- voor erfgoed te verdelen onder 7 thema's krijgt bestuurlijk erfgoed in vergelijking met Religieus, Militair en Industrieel erfgoed het grootste deel (van Dalen, Vinckx en van Bommel, 2016).

Opvallend is de hoge mate van interesse in immaterieel erfgoed (volkscultuur, dialect, verhalen, gebruiken en tradities) en financiële prioritering, na Bestuurlijk erfgoed komt dit thema in beide gevallen op de tweede plaats. Deze uitkomsten zou de Provincie mee kunnen nemen in de concretere invulling van de vier verhaallijnen.

2.10 Sterk Brabants netwerk

Deze opgave bestaat uit twee thema's, te weten Verstedelijking en ruimte en Netwerkracht. We bespreken deze thema's hieronder afzonderlijk.

2.10.1 Sterk Brabants netwerk - Verstedelijking en ruimte

De Provincie richt zich op realisatie van meer huurwoningen en goedkope koopwoningen op transformatieplekken en in leegstaand vastgoed. In het kader van de omgevingswet werkt de Provincie vanuit drie kernprincipes aan een Omgevingsvisie: de mens centraal, praktijkgericht en één overheid.

Tevredenheid fysieke en sociale leefomgeving¹⁵

Uit de her-analyse van burgerpeilingen Waar Staat Je Gemeente (WSJG) kunnen we concluderen dat WSJG respondenten (ruim 11.000 Brabanders uit 8 gemeenten¹⁶) over het algemeen tevreden zijn over hun directe leefomgeving. WSJG-respondenten geven gemiddeld een 8,1 om aan te tonen hoe prettig zij het vinden om in hun buurt te wonen (zie bijlage D). Ze voelen zich thuis in de buurt (91%), zouden er niet zo snel weg gaan (79%), gaan op een prettige manier met elkaar om (79%) en staan voor elkaar klaar (65%). Er is een goede betrokkenheid tussen buurtbewoners. Daarnaast wordt er ook vrij weinig overlast van buurtbewoners ervaren (6% ervaart (heel) veel overlast, zie bijlage D) en voelen ze zich veilig (30% voelt zich altijd veilig en 57% voelen zich meestal veilig, zie bijlage D). De ervaren leefbaarheid lijkt voor veel WSJG-respondenten stabiel (61%). Een klein deel 20% vindt dat de (leefbaarheid) enigszins tot duidelijk vooruit is gegaan, tevens 19% vindt dat de (leefbaarheid) van de buurt enigszins tot duidelijk achteruit is gegaan.

Volgens zes op de tien van de WSJG-respondenten (62%) zijn perken, plantsoenen en parken in de buurt goed onderhouden. Volgens 65% zijn straten, paden en trottoirs in de buurt goed begaanbaar. 81% geeft aan dat er geen tot weinig dingen kapot zijn in de buurt en 67% vindt hun buurt schoon (zie bijlage D). Opvallend is dat het onderhoud van de woon- en leefomgeving samenhangt met gevoelens van veiligheid. WSJG-respondenten die meer tevreden zijn over het onderhoud van de perken en plantsoenen en de begaanbaarheid van de straten, paden en trottoirs in de buurt voelen zich veiliger (zie bijlage D). Dit geldt ook voor WSJG-respondenten die hun buurt schoon vinden en aangeven dat er in hun buurt weinig tot geen dingen kapot zijn (zie bijlage D).

De meeste WSJG-respondenten zijn tevreden over de voorzieningen in de buurt. Het minst tevreden zijn WSJG over voldoende parkeergelegenheid in de buurt (59%), welzijnsvoorzieningen (63%) en speelvoorzieningen (66%). Het meest tevreden zijn WSJG-respondenten over de voldoende nabijheid van het basisonderwijs voor kinderen (91%), voldoende nabijheid van winkels voor dagelijkse boodschappen (79%) en (gezondheids-)zorgvoorzieningen (79%) (zie bijlage D).

Inzet voor de buurt

Veel WSJG-respondenten (51%) hebben zich in het afgelopen jaar ingezet voor de leefbaarheid (en veiligheid) in hun buurt. 7% heeft dit intensief gedaan, 44% incidenteel. Jongeren en ouderen zetten zich iets minder vaak in. Hoogopgeleiden zetten zich iets vaker in dan laagopgeleiden (zie bijlage D).

¹⁵ De opdrachtgever bij de provincie heeft ervoor gekozen de twee onderdelen van de opgave Sterk Brabant netwerk niet mee te nemen in het Brabantpanel onderzoek van december 2016. We kunnen daarom geen cijfers presenteren over draagvlak en tevredenheid. We baseren ons daarom voor zover mogelijk op ander PON onderzoek.

¹⁶ In de periode 2016 is de burgerpeiling door het PON in de volgende gemeenten uitgezet: Best, Drimmelen, Eersel, Goirle, Rucphen, Oss en Waalwijk. In 2015 is de burgerpeiling in Bergeijk uitgezet. Deze acht gemeenten bestaan uit zes kleinere gemeenten en twee midsize gemeenten. In deze groep gemeenten zitten dus geen grote steden. De acht gepeilde gemeenten zijn geografisch verspreid over de verschillende regio's in Noord-Brabant; Noordoost (1), Zuidoost (3), Midden (2) en West (2).

Ook is er redelijk wat potentieel onder de WSJG-respondenten om zich in de toekomst actief in te (blijven) zetten in hun buurt (18% zeker, 56% misschien). De meerderheid van de WSJG-respondenten die zich al intensief hebben ingezet willen dit ook in de toekomst blijven doen (69% zeker, 27% misschien). Dit geldt, in iets minder sterke mate, ook voor degenen die zich incidenteel hebben ingezet (21% zeker, 68% misschien). WSJG-respondenten die zich (vrijwel) nooit hebben ingezet, zullen dit ook minder snel doen in de toekomst (5% zeker, 50% misschien) (zie bijlage D).

Opvattingen over de vormgeving van de Omgevingsvisie

Uit recent kwalitatief onderzoek¹⁷ (Agterbosch et al. 2016) naar de visie van burgers op het vormgeven van de Omgevingsvisie blijkt dat respondenten belang hechten aan het daarin meenemen van zowel fysieke als sociale aspecten van de leefomgeving. Deelnemers vinden de volgende elementen belangrijk in hun leefomgeving: aanwezigheid van voorzieningen en bereikbaarheid. Vanuit hun directe leefomgeving maken zich zorgen over leegstand, sociale cohesie, milieu en gezondheid. Prioriteiten voor beleid zijn volgens hen mobiliteit en bereikbaarheid, natuur en recreatie, duurzaamheid en innovatie en sociale cohesie.

Daarnaast vinden ze dat burgers betrokken zouden moeten zijn bij het vormgeven van de Brabantse omgevingsvisie. De meeste respondenten vinden geïnformeerd worden niet als afdoende, maar zien voor burgers voornamelijk een adviserende en raadgevende rol. Burgerparticipatie is volgens hen nodig omdat Brabanders als ervaringsdeskundigen kennis in kunnen brengen. Ook geven zij aan dat op die manier draagvlak ontstaat voor beleid en dat is van belang voor de naleving van de omgevingswet. Respondenten willen dat de overheid ervoor zorgt dat de burgerbetrokkenheid op een laagdrempelige en inclusief is. Van de Provincie verwachten de respondenten dat hun inbreng serieus wordt meegenomen en dat de overheid daarover transparant communiceert.

Jongeren over wonen in kleine kernen

Met name het Brabantse platteland heeft last van vergrijzing. Deze trend en het wegtrekken van jongeren heeft grote gevolgen voor de bevolkingssamenstelling en daarmee voor de leefbaarheid van kleine kernen in Noord-Brabant. Een kwalitatief onderzoek onder 55 Brabantse jongeren die opgroeiden en wonen in kleine kernen laat zien dat zij vooral de saamhorigheid en geborgenheid van een dorp waarderen. Daarnaast vinden jongeren de groene, rustige en ruime woonomgeving belangrijk (Luijten et al. 2015). Zij missen in hun leefomgeving vooral betaalbare (starters)-woningen of huurwoningen, goed openbaar vervoer, voorzieningen (zo is voor jongeren de aanwezigheid van een basisschool noodzakelijk voor de leefbaarheid) en andere jonge mensen.

¹⁷ In dit onderzoek zijn 53 Brabanders via een online discussieforum (research community) gedurende 2 weken bevraagd over de Brabantse omgevingsvisie. Uit 140 aanmelders zijn 70 mensen geselecteerd met als doel een zo heterogeen mogelijke samenstelling op basis van regio, leeftijd, geslacht, woon-situatie (stad, dorp, buitengebied), opleidingsniveau, politieke voorkeur en arbeidssituatie te verkrijgen. Uiteindelijk hebben 53 inwoners actief deelgenomen.

Redenen om te vertrekken uit dorpen zijn dan ook onvoldoende betaalbare woningen, studie in combinatie met ongunstig openbaar vervoer, geringe voorzieningen, schaarste aan werkgelegenheid en relatievorming (idem). Bijna alle jongeren geven aan dat er iets gedaan kan worden om jongeren in de kleine kernen te behouden, maar volgens hen moet de overheid met jongeren in gesprek om dit te bewerkstelligen. De belangrijkste oplossing om het vertrek van jongeren tegen te gaan volgens de bevroegde jongeren is het creëren van starterswoningen. Daarnaast noemen ze verbeteren van openbaar vervoer, creëren van werkgelegenheid, behoud van voorzieningen, maar noemen ze ook het opzetten van gezamenlijk ondernemerschap en het organiseren van activiteiten die jongeren aanspreken. Luijten, Tuinder en du Long (2015) concluderen dat het echter niet mogelijk is om generiek beleid of een blauwdruk te maken om de leefbaarheid voor jongeren in een dorp te verbeteren of behouden. Wat voor de één (en het ene dorp) een leefbare woonomgeving is, hoeft dat voor een ander (dorp) niet te zijn. De jongeren die deelnamen aan het onderzoek gaven aan graag te willen meedenken over hoe de leefbaarheid in hun eigen dorp kan worden versterkt.

2.10.2 Sterk Brabants netwerk - Netwerkkracht

Bestuurlijke samenwerking van regio's en steden.

Burgerperspectief op bestuurlijke samenwerking

Intergemeentelijke samenwerking wordt veelal vanuit een bestuurskundig perspectief onderzocht (zie bijvoorbeeld het rapport van Schaap en van den Dool 2015 voor de Provincie Noord-Brabant). Aandacht voor de leefwereld, wensen en opvattingen van burgers is daar minder prominent aanwezig. Recent PON-onderzoek naar de visie van inwoners en maatschappelijk middenveld uit de gemeente Geldrop-Mierlo - een reeds samengevoegde gemeente - over de bestuurlijke toekomst van de gemeente geeft de gemeente onder meer inzicht in hoe burgers denken over het zelfstandig blijven of samenvoegen en samenwerken met andere gemeenten. Het PON onderzocht dit aan de hand van een peiling onder 442 inwoners en een debat met 40 deelnemers uit maatschappelijk middenveld.

De conclusie van het onderzoek was dat bevroegden erkennen dat de samenwerking met omliggende gemeenten noodzakelijk is om de complexe vraagstukken die op de gemeente afkomen goed te kunnen aanpakken, maar dat men de zelfstandigheid van Geldrop-Mierlo wil behouden en (liever) geen bevoegdheden wil overdragen (van Bommel et al. 2015).

Dergelijke specifieke (gemeenschap in plaats van gemeente gebonden) onderzoeken zijn van groot belang om het draagvlak onder burgers voor bestuurlijke veranderingen in kaart te brengen.

3 Reflectie

In het kader van de Perspectiefnota 2017 van Provinciale Staten (PS) is het PON gevraagd voor het onderdeel Omgevingsperspectief langs de lijnen van de strategische opgaven maatschappelijke trends en ontwikkelingen vanuit de invalshoek van de burger in kaart te brengen. Het onderzoek naar het burgerperspectief bestaat uit een literatuurstudie, de her-analyse van door het PON uitgevoerde gemeentelijke burgerpeilingen van Waarstaatjegemeente.nl en de analyse van een vragenlijst onder het Brabantpanel. In een algemeen overzicht hebben we laten zien welke maatschappelijke kwesties burgers bezighouden en hoe het staat met vertrouwen en participatie (hoofdstuk 2). Vervolgens hebben we het burgerperspectief per strategische opgave uitgewerkt (hoofdstuk 3).

Het onderzoek is in een beperkte tijd tot stand gekomen en kent een beperkte reikwijdte. Over de onderwerpen valt regelmatig meer te zeggen (zoals ten aanzien van regionale verschillen, ontwikkelingen ten gevolge van demografische krimp en groei, verhouding stad-platteland, et cetera). Daarnaast verschilt de mate waarin de burger in beeld per strategische opgave. Daarvoor zien we drie belangrijke mogelijke oorzaken:

- De directe betekenis en/of het belang voor individuele burgers verschilt per strategische opgave.
- De (on)bekendheid met de strategische opgave en de bijbehorende rol van de provincie Noord-Brabant daarin.
- De mate waarin informatie over de leefwereld van burgers beschikbaar is. Met betrekking tot een aantal strategische opgaven is weinig inzicht in de beleving van Brabants burgers, anders dan door het nu gehouden beperkte onderzoek met behulp van het Brabantpanel. Dat geldt met name voor onderdelen van mobiliteit, circulair maken van de economie, natuur en watersysteem, en de digitale samenleving.

Dit onderzoek biedt een exploratief overzicht van opvattingen en gedragingen van Brabantse burgers in relatie tot de verschillende strategische opgaven. We reflecteren hier op drie algemene conclusies. Voor informatie over de specifieke opgaven verwijzen we naar de voorgaande paragrafen. We eindigen deze reflectie met een aantal aanbevelingen.

- 1 Brabantse burgers zijn uitgesproken over maatschappelijke uitdagingen en de mate waarin ze strategische opgaven als belangrijk ervaren, maar lijken minder goed in staat te beoordelen of ze tevreden zijn met de uitvoering van de ambities uit het Bestuursakkoord. Mogelijk omdat ze hierover onvoldoende geïnformeerd en dus onvoldoende van op de hoogte zijn.

- 2 In de context van de participatiesamenleving zijn burgerbetrokkenheid, participatie, zelfredzaamheid en veerkracht van burgers van belang voor het behalen van de strategische opgaven. In Brabant is het vertrouwen in de politiek is relatief laag, maar het is gunstig voor de uitvoering van de strategische opgaven dat Brabanders meer vertrouwen hebben in het provinciale bestuur dan in de nationale overheid. Tegelijkertijd is vooral het vertrouwen in de medemens in Noord-Brabant hoog. Ook is de maatschappelijke participatie (zoals het hebben en gebruik maken van een sociaal netwerk en het doen van vrijwilligerswerk) hoog. De provinciale overheid zou het vertrouwen van burgers kunnen vergroten door aan te sluiten bij deze sterke basis, die met name tot uiting komt in de vele burgerinitiatieven (Tuinder et al. 2013). Daarnaast zou de overheid, om de parallelle ontwikkeling van groeiende tweedeling tegen te gaan, burgers meer kunnen stimuleren om de bestaande sociale veerkracht in de Brabantse samenleving zodanig in te zetten dat bruggen worden geslagen naar groepen kwetsbare burgers (waardoor een meer inclusieve samenleving ontstaat).
- 3 Uit het onderzoek blijkt dat er niet altijd een heldere lijn is te vinden tussen 'belofte, belang en beleving'. De resultaten van het onderzoek maken duidelijk dat er regelmatig sprake is van een beperkt burgerperspectief op de opgaven. In de uitwerking van de strategische opgaven is het wel van belang deze vertaling te maken. Vanuit het oogpunt van draagvlak en democratische legitimiteit, maar ook vanuit het oogpunt van kansen. Zo zien we bij de energietransitie een potentiële interesse van burgers, die nu (nog) weinig wordt aangeboord. Zowel bij de formulering van de opgaven in termen van betekenis voor burgers, als (later) bij de beleving van burgers van de resultaten in deze opgaven.

Op basis van de resultaten van dit exploratieve onderzoek naar het burgerperspectief in het kader van de strategische opgaven willen we enkele overkoepelende aanbevelingen doen:

- **Verbinding belofte, belang en beleving:** Bij de verdere uitwerking lijkt het ons belangrijk om zicht te hebben op de verbinding tussen belofte, belang en beleving. Dat betekent onder meer dat helder gedefinieerd wordt wat de (potentiële) praktische betekenis is van beleid voor individuele burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Ten aanzien van enkele thema's is daarop nu onvoldoende zicht om goede uitspraken te kunnen doen over het perspectief van burgers op de opgaven.
- **Verheldering rollen:** Er zou scherper bepaald kunnen worden wat de specifieke rol is die de Provincie heeft ten aanzien van de verschillende opgaven. Soms is dat meer stimulerend/faciliterend (zoals bij sociale veerkracht), soms is dat meer initiërend/sturend (zoals bij mobiliteit). In alle gevallen zou een helderdere afbakening van rollen, ook voor burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties, kunnen helpen bij het realiseren en waarderen van de verschillende opgaven.

- **Bruggen slaan naar burgers:** Bij het verhelderen van rollen past het dat meer bruggen worden geslagen naar burgers. Dat versterkt de beweging in Brabant en de democratische legitimiteit. Alhoewel burgers relatief positief zijn over de provincie (ten opzichte van bijvoorbeeld de landelijke overheid) is het zaak dat te behouden en eventueel uit te bouwen.
- **Gebruik maken van gemeenschapsgevoel:** Er zijn veel initiatieven in de Brabantse samenleving. Maak gebruik van dat gemeenschapsgevoel en sluit daar op aan. Dat past bij een netwerkende overheid die niet alleen kaderstellend is, maar ook stimuleert, faciliteert en verbindt.

Literatuurlijst

- Agterbosch, S., J. Luijten en M. Tuinder. 2016. *OmgevingsLab Brabant in gesprek!* Publicatie 16-21. Tilburg: Het PON.
- Agterbosch, S. en K. Vinckx. 2016. *Duurzame energievoorziening in Brabant. Rapportage 0-meting uitvoering energieprogramma.* Publicatie 16-15. Tilburg: Het PON.
- Blanken, M., J. Dagevos, R. Smeets, M. Smulders, P. Vermeulen en K. Vinckx. 2016. *Sociale veerkracht in Brabant.* Publicatie 16-16. Tilburg: Het PON.
- Bommel, M. van, B. van Dalen, K. du Long, en J. Luijten. 2015. *De toekomst van Geldrop-Mierlo. Resultaten van de inwonerpeiling en het debat.* Publicatie juli 2015. Tilburg: Het PON.
- Bovens, M., P. Dekker en W. Tiemeijer. 2014. *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland.* Den Haag: SCP en WRR.
- Dalen, B. van, K. Vinckx en M. van Bommel. 2016. *Cultuur en erfgoed in Brabant. De mening van de Brabantse burger.* Publicatie 16-02. Tilburg: Het PON.
- Dekker, P., J. den Ridder, P. van Houweling en A. van den Broek. 2016. *Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB), 4.* Den Haag: SCP.
- Dekker, P., L. de Blok en J. de Hart. 2016. *Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB), 3.* Den Haag: SCP.
- Geerken, G., S. Cox, E. Stultjens en M. Tan. 2012. *Brabantpanel 28a. Transitie stad-platteland en de veehouderij.* Tilburg: Het PON.
- Gillebaard, H. en A. Vankan. 2013. *De digitale zelfredzaamheid van de burger. Ondersteuning bij de digitale overheid 2017.* Utrecht: Dialogic.
- Hartog, den J, J. Smets en C. Mes. 2014. *Betrokken Brabanders. Resultaten van de vierde monitor sociale participatie Noord-Brabant.* Publicatie 14-30. Tilburg: Het PON.
- Ingen, E. van, J. de Haan en Duimel. 2007. *Achterstand en afstand. Digitale vaardigheden van lager opgeleiden, ouderen, allochtonen en inactieven.* Den Haag: SCP.
- Luijten, J., M. Tuinder en K. du Long. 2015. *Licht op jong. Jongeren over wonen in een kleine kern.* Publicatie 5-15. Tilburg: Het PON.
- PON, Het. 2016. *Eindmeting Verkeersveiligheid.* Februari. Tilburg: Het PON.

Ponds, R., G. Marlet en C. van Woerkens. 2016. *Mind het Gap? Verschillen in Brabant op de kaart*. Utrecht: Atlas voor Gemeenten.

Ridder, J. den en P. Dekker. 2015. *Meer democratie, minder politiek. Een studie van de publieke opinie in Nederland*. Den Haag: SCP.

Schaap, L. en L. van den Dool. 2015. *Inventarisatie vormen van intergemeentelijke samenwerking*. 's-Hertogenbosch: Provincie Noord-Brabant.

Schmeets, H. 2015. 'Sociale samenhang. Regionaal.' In: Centraal Bureau voor de Statistiek. *Sociale samenhang 2015. Wat ons bindt en verdeelt*. Den Haag: CBS, 101-118.

Tuinder, M. 2016. Het wonder is de kerk niet uit. In: P. Vermeulen, M. Tuinder, M. van Bommel, S. Agterbosch, B. van Dalen, H. Horsten, M. Smulders, K. Vinckx en P. de Kroon, *Emotiedemocratie*, Tilburg: het PON, Publicatie 16-07, 41-48.

Tuinder, M., J. den Hartog en S. Cox. 2013. *Kijk op Brabanders. Beschouwing bij Brabantpanelonderzoek voor Kijk op Brabant*. Tilburg: het PON.

Vinckx, K. en M. van Bommel. 2016. 'De betekenis-economie: geluk is met de groenen.' In: Het PON, *Emotiedemocratie*, PON Jaarboek 2016, Tilburg: Het PON, 25-32.

Vinckx, K. en M. van Bommel. 2016. *Geluk met een zachte g. Op zoek naar het Bruto Brabants Geluk: een eerste verkenning*. Publicatie 16-01. Tilburg: Het PON.

Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (WRR). 2012. *Vertrouwen in burgers*. Den Haag: WRR.

Bijlagen

Bijlage A Methodologische verantwoording

Her-analyse burgerpeilingen

De burgerpeiling van Waarstaatjegemeente.nl is via een vragenlijst uitgezet onder inwoners van gemeenten. De vragenlijst is zowel schriftelijk als digitaal uitgezet. Het instrument geeft gemeenten inzicht in hoe de respondenten oordelen over vier maatschappelijke thema's; woon- en leefklimaat, relatie inwoner-gemeente, gemeentelijke dienstverlening en zorg en welzijn.

Daar waar de burgerpeilingen oorspronkelijk op gemeenteniveau zijn uitgevoerd, is het doel van deze her-analyse om uitspraken te kunnen doen over een grotere groep Brabanders: inwoners uit acht verschillende gemeenten in Noord-Brabant. In het kader van de her-analyse hebben we dan ook gebruik gemaakt van de vragen die mogelijk interessant zijn op Brabants niveau. Op basis van de onderzoeksvragen die centraal staan in het kader van het burgerperspectief ten aanzien van de provinciale strategische opgaven zijn er voor een aantal vragen kruistabellen gemaakt. Door middel van kruistabellen kan er een vergelijking worden gemaakt tussen bepaalde groepen met betrekking tot de onderzoeksresultaten. Voor de kruistabellen zijn significantietoetsen uitgevoerd om te bezien of we daadwerkelijk kunnen spreken van verschillen tussen bepaalde groepen binnen de doelpopulatie.

In de periode 2016 is de burgerpeiling in de volgende gemeenten uitgezet: Best, Drimmelen, Eersel, Goirle, Rucphen, Oss en Waalwijk. In 2015 is de burgerpeiling in Bergeijk uitgezet. Deze acht gemeenten bestaan uit zes kleinere gemeenten en twee midsize gemeenten. De acht gepeilde gemeenten zijn geografisch verspreid over de verschillende regio's in Noord-Brabant; Noordoost (1), Zuidoost (3), Midden (2) en West (2). De data per gemeente is in eerste instantie gewogen op leeftijd en waar mogelijk naar kern of wijk binnen een gemeente. Bij het samenvoegen van de data van verschillende gemeenten zijn de data aanvullend gewogen op inwoneraantallen van de betreffende gemeenten. In totaal kunnen we uitspraken doen over circa 11.000 Brabanders wonend in de acht deelnemende gemeenten.

Brabantpanel onderzoeken

In het kader van de voorbereiding op de Perspectiefnota 2017 van de Provinciale Staten is onder 2894 leden van het Brabantpanel van 15 december 2016 tot 2 januari 2017 een vragenlijst voorgelegd met als thema 'Ontwikkeling van de Brabantse samenleving' (Brabantpanel 65). 1053 (36%) mensen vulden de vragenlijst in.

De resultaten van dit onderzoek zijn gewogen naar de kenmerken geslacht, leeftijd en opleidingsniveau (zie tabel 2, 3 en 4 hieronder) om de respons representatief te maken voor Brabant. Dit houdt in dat de antwoorden die gegeven worden door deelnemers uit een ondervertegenwoordigde groep iets zwaarder meetellen dan die uit een oververtegenwoordigde groep. Met de behaalde respons kunnen we voldoende betrouwbare uitspraken doen over Brabanders.

De resultaten van dit onderzoek geven een beschrijving van de bevroagde onderwerpen in de vragenlijst. In deze vragenlijst kwamen vragen voor over onderwerpen zoals; hoe de respondenten in het leven staan, hoe zij naar de Brabantse samenleving kijken, burgerparticipatie en hoe de respondenten aankijken tegen de opgaven die de provincie wilt aanpakken. Daarnaast zijn er voor een aantal vragen kruistabellen gemaakt. Door middel van kruistabellen kan er een vergelijking worden gemaakt tussen bepaalde groepen met betrekking tot de onderzoeksresultaten. Voor de kruistabellen zijn significantietoetsen uitgevoerd om te bezien of we daadwerkelijk kunnen spreken van verschillen tussen bepaalde groepen.

Tabel 2 Respons naar geslacht

	aantal	%
Vrouw	349	33,1
Man	676	65,2
<i>Niet ingevuld</i>	28	2,7

Tabel 3 Respons naar leeftijd

	aantal	%
18 tot en met 29 jaar	24	2,3
30 tot en met 39 jaar	39	3,7
40 tot en met 54 jaar	129	12,3
55 tot en met 64 jaar	408	38,7
65 jaar en ouder	425	40,4
<i>Niet ingevuld</i>	28	2,7

Tabel 4 Respons naar opleidingsniveau

	aantal	%
Laag	131	12,4
Midden	298	28,3
Hoog	592	56,2
<i>Niet ingevuld</i>	32	3,0

Bijlage B Vragenlijst Brabantpanel 65 - Ontwikkeling van de Brabantse samenleving

We stellen u eerst een aantal algemene vragen

1. Geeft u op een schaal van 0 tot en met 10 antwoord op de volgende vragen

0 staat voor zeer ongelukkig en 10 staat voor zeer gelukkig

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
a. Hoe gelukkig voelt u zich vandaag?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Hoe gelukkig voelde u zich afgelopen maand?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

2. Welke situatie is het meest op u van toepassing?

- In loondienst (voltijd)
- In loondienst (deeltijd)
- Zelfstandig ondernemer zonder personeel
- Zelfstandig ondernemer met personeel
- Werkloos/werkzoekend
- (Ten dele) arbeidsongeschikt
- Gepensioneerd
- Vrijwilliger
- Huisvrouw/-man
- Scholier/Student
- Anders, namelijk

3. Op welke politieke partij zou u stemmen als er nu Tweede Kamerverkiezingen zouden zijn?

- VNL
- VVD
- 50plus
- ChristenUnie
- PvdA
- Denk
- CDA
- SP
- Partij voor de Dieren
- D66
- Piratenpartij
- SGP
- PVV
- GroenLinks
- Ik stem blanco
- Ik ga niet stemmen
- Weet ik (nog) niet
- Wil ik niet zeggen

4. Op welke terreinen liggen volgens u momenteel de grootste uitdagingen voor Nederland?

U kunt maximaal 3 antwoorden aanvinken.

☐ Milieuproblemen en klimaatverandering	☐ Veiligheid op straat
☐ (Gezondheids)zorg	☐ Onderzoek en technologie
☐ Kunst en cultuur	☐ Werkgelegenheid
☐ Staatsschuld	☐ Huisvesting
☐ Dierenwelzijn	☐ Mobiliteit (openbaar vervoer en wegen)
☐ Terrorisme	☐ Internationale militaire missies en conflictbeheersing
☐ Integratie van minderheden (vluchtelingen en migranten)	☐ Bescherming tegen het water
☐ Armoede	☐ Anders, namelijk _____
☐ Onderwijs	☐ Geen van deze
☐ Ontwikkelingshulp	☐ Dat weet ik niet

5. **Op welke terreinen vindt u dat het juist goed gaat in Nederland?**
U kunt maximaal 3 antwoorden aanvinken.

☐ Armoede	☐ Staatsschuld
☐ Integratie van minderheden (vluchtelingen en migranten)	☐ Internationale militaire missies en conflictbeheersing
☐ Ontwikkelingshulp	☐ Terrorisme
☐ Huisvesting	☐ Onderwijs
☐ Veiligheid op straat	☐ (Gezondheids)zorg
☐ Dierenwelzijn	☐ Mobiliteit (openbaar vervoer en wegen)
☐ Onderzoek en technologie	☐ Milieuproblemen en klimaatverandering
☐ Werkgelegenheid	☐ Anders, namelijk _____
☐ Bescherming tegen het water	☐ Geen van deze
☐ Kunst en cultuur	☐ Dat weet ik niet

Dit vragenblok gaat over hoe u in het leven staat.

6. **Hoe kijkt u aan tegen uw eigen financiële situatie?**

In hoeverre maakt u zich zorgen dat...

	Veel zorgen	Redelijk wat zorgen	Een beetje zorgen	Geen zorgen	Weet ik niet/ wil ik niet zeggen	N.V.T.
a. ...u in de komende tijd uw baan kwijt zult raken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. ...uw financiële situatie slechter zal worden de komende tijd	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. ...u de komende tijd spaargeld aan moet spreken of moet gaan lenen om rond te kunnen komen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. ...u de komende tijd minder pensioen zal opbouwen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. ...u later te weinig pensioen zal ontvangen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

7. **In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?**

	Helemaal eens	Eens	Noch eens, noch oneens	Oneens	Helemaal oneens	Weet niet/ wil ik niet zeggen	N.V.T.
a. Ik vertrouw erop dat ik in de toekomst de zorg krijg die ik nodig heb	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Ik vind het goed dat de overheid meer overlaat aan burgers zelf	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Ik vrees dat de volgende generatie het niet meer zo goed zal hebben als wij nu	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Mijn opleidingsniveau is goed genoeg om aan het werk te kunnen blijven	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. Als ik nu op zoek zou gaan naar (ander) werk, verwacht ik binnen een half jaar een andere baan te hebben	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f. Ik heb er vertrouwen in dat mijn werkgever ook aan mijn belangen denkt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

8. **In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?**

	Helemaal eens	Eens	Noch eens, noch oneens	Oneens	Helemaal oneens	Weet niet / geen mening
a. Veranderingen in de samenleving gaan mij te snel	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Ik houd me vaak vast aan het vertrouwde	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Ik heb moeite met nieuwe situaties	☐	☐	☐	☐	☐	☐

9. **In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?**

	Helemaal eens	Eens	Noch eens, noch oneens	Oneens	Helemaal oneens	Weet niet / geen mening
a. Als ik zorg nodig heb, dan wil ik dat zelf regelen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Als er problemen op mijn pad komen, probeer ik die in eerste instantie zelf op te lossen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Als er iets misgaat, kan ik gemakkelijk de draad weer oppakken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Ik kan mijn problemen goed zelf oplossen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

10. **Wanneer u hulp of zorg nodig heeft, kun u dan terugvallen op...**

	Ja, zeker	Ja, waarschijnlijk	Nee	N.V.T.
a. ...familie	☐	☐	☐	☐
b. ...vrienden of kennissen	☐	☐	☐	☐
c. ...mensen in de buurt	☐	☐	☐	☐

De volgende vraag gaat over hoe u naar de Brabantse samenleving kijkt

11. In elk land en in elke provincie is er wel eens wrijving tussen groepen. Hoe groot is, volgens u, in Brabant de wrijving tussen de volgende groepen?

	1 (helemaal geen wrijving)	2	3	4	5	6	7	8	9	10 (zeer veel wrijving)	Weet ik niet
a. Mensen met en zonder een migratieachtergrond	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Mensen die het in dit land voor het zeggen hebben en de rest van de bevolking	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Verschillende religieuze groeperingen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Werkgevers en werknemers	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. Arme en rijke mensen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f. Hoog- en laagopgeleiden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g. Ouderen en jongeren	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h. Zieke en gezonde mensen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Dit blok gaat over burgerparticipatie.

12. Veel mensen zetten zich in voor het verbeteren van hun eigen leefomgeving. Denk aan het organiseren van een buurtbarbecue om de contacten te verbeteren, een actie om overlast aan te pakken of een plan om vernieuwing van een gebied een zetje te geven.

Heeft u zich de afgelopen 12 maanden ingezet voor uw leefomgeving of zou u dit willen gaan doen?

- Ja, ik ben een van de initiatiefnemers
- Ja, ik heb mijn hulp aangeboden
- Ja, ik ben gevraagd mee te doen
- Nee, ik doe dit nog niet, maar sluit niet uit dat ik dit in de toekomst wel ga doen
- Nee, en ik wil dit ook niet gaan doen

13. Heeft u in de afgelopen 12 maanden wel eens uw mening kenbaar gemaakt aan de gemeente over een bepaald onderwerp? U kunt meer dan één antwoord geven.

- Ja, door het invullen van een vragenlijst
- Ja, door het bezoeken van een bewonersavond
- Ja, door deel te nemen aan een groepsgesprek/-discussie
- Ja, door deel uit te maken van de wijk- of buurtraad
- Ja, door een handtekeningactie
- Ja, door een inspraakprocedure
- Ja, op een andere manier, namelijk
- Nee, daar heb ik geen gebruik van gemaakt

14. Heeft u zich in de afgelopen 12 maanden ingezet voor anderen en/of maatschappelijke doelen?

	Intensief	Incidenteel	Nee
a. Zorg aan een hulpbehoevende naaste (mantelzorg)	☐	☐	☐
b. Hulp aan burens	☐	☐	☐
c. Aandacht voor burens in een zorgwekkende situatie	☐	☐	☐
d. Vrijwilligerswerk	☐	☐	☐

In dit blok vragen we u naar uw mening over de politiek en instituties

15. In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

	Helemaal eens	Eens	Noch eens, noch oneens	Oneens	Helemaal oneens	Weet niet/ geen mening
a. De overheid doet onvoldoende voor mensen zoals ik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op wat de overheid doet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. De meeste politici zijn bekwaame mensen die weten wat ze doen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Kamerleden en ministers geven niet veel om wat mensen zoals ik denken	☐	☐	☐	☐	☐	☐

16. In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

	Helemaal eens	Eens	Noch eens, noch oneens	Oneens	Helemaal oneens	Weet niet/ geen mening
a. Ik heb vertrouwen in de medemens	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Ik heb vertrouwen in de Brabantse economie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Ik heb vertrouwen in de nationale overheid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Ik heb vertrouwen in politie en justitie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. Ik heb vertrouwen in de manier waarop mijn gemeente wordt bestuurd	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f. Ik heb vertrouwen in het functioneren van de Brabantse overheid (provinciaal bestuur)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

In dit blok willen we graag van u weten hoe u aankijkt tegen de opgaven die de provincie in dit bestuursakkoord wil aanpakken

17. Hieronder zijn 9 provinciale thema's uit het provinciaal bestuursakkoord omschreven. Kunt u aangeven hoe belangrijk u deze thema's vindt?

	Zeer belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk, niet onbelangrijk	Onbelangrijk	Zeer onbelangrijk	Weet niet / geen mening
Arbeidsmarkt en economische ontwikkeling Innovatieve, inclusieve, en groene economische groei, internationalisering, zoveel mogelijk Brabanders aan het werk, goede match tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Organiseren slimme en duurzame mobiliteit Bereikbaarheid, betere doorstroming, veiligheid op de weg, openbaar vervoer voorbereiden op de toekomst, gebruik maken van nieuwe technologie.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Circulair maken van de economie Een afvalloos Brabant. Bedrijven moeten bijvoorbeeld overgaan op groene grondstoffen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Verduurzamen van de landbouw Een duurzame, toekomstbestendige landbouwsector, gezondheid van mens, dier, water en milieu, investeren in innovatie en koplopers, exit-strategie voor bedrijven die niet mee kunnen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vitaliteit natuur en watersysteem Een aantrekkelijk, duurzaam leef- en vestigingsklimaat, inzet op natuurgebieden en aanpak van stikstof, versnellen van aanpassingen aan klimaatverandering.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Versnellen van de energietransitie Duurzame energieproductie moet vanzelfsprekend worden, een energieneutrale Brabantse economie, inzet op energieneutrale woningen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Versterken van de sociale veerkracht Voorkomen van tweedeling in de Brabantse samenleving, inzet opdat iedereen kan meedoen in de samenleving, vangnet voor kwetsbare groepen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De digitale samenleving Inspelen op gebruik van big data, voorkomen van digitale tweedeling.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Culturele identiteit Focus op cultureel erfgoed (bv. kloosters, kastelen en voormalig bedrijventerrein Strijp-5) dat het Brabantse verhaal vertelt.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

18. Kunt u aangeven in hoeverre u tevreden of ontevreden bent met de manier waarop de provincie op dit moment haar taken uitvoert op onderstaande terreinen? Als u het niet weet dan kunt u dat natuurlijk ook aangeven.

	Zeer tevreden	Tevreden	Niet tevreden, niet ontevreden	Ontevreden	Zeer ontevreden	Weet niet / geen mening
Arbeidsmarkt en economische ontwikkeling Innovatieve, inclusieve, en groene economische groei, internationalisering, zoveel mogelijk Brabanders aan het werk, goede match tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Organiseren slimme en duurzame mobiliteit Bereikbaarheid, betere doorstroming, veiligheid op de weg, openbaar vervoer voorbereiden op de toekomst, gebruik maken van nieuwe technologie.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Circulair maken van de economie Een afvalloos Brabant. Bedrijven moeten bijvoorbeeld overgaan op groene grondstoffen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Verduurzamen van de landbouw Een duurzame, toekomstbestendige landbouwsector, gezondheid van mens, dier, water en milieu, investeren in innovatie en koplopers, exit-strategie voor bedrijven die niet mee kunnen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vitaliteit natuur en watersysteem Een aantrekkelijk, duurzaam leef- en vestigingsklimaat, inzet op natuurgebieden en aanpak van stikstof, versnellen van aanpassingen aan klimaatverandering.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Versnellen van de energietransitie Duurzame energieproductie moet vanzelfsprekend worden, een energieneutrale Brabantse economie, inzet op energieneutrale woningen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Versterken van de sociale veerkracht Voorkomen van tweedeling in de Brabantse samenleving, inzet opdat iedereen kan meedoen in de samenleving, vangnet voor kwetsbare groepen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De digitale samenleving Inspelen op gebruik van big data, voorkomen van digitale tweedeling.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Culturele identiteit Focus op cultureel erfgoed (bv. kloosters, kastelen en voormalig bedrijventerrein Strijp-5) dat het Brabantse verhaal vertelt.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Tot slot zijn we benieuwd naar wat voor u hét moment van 2016 (tot dusverre) was

19. Welk nieuwsbericht of welke actualiteit uit 2016 is u het meest bijgebleven?

Deelnemers gezocht!

20. Graag praten we met een groep panelleden door over de uitkomsten van dit onderzoek en over hoe u denkt over tegenstellingen en solidariteit in de Brabantse samenleving. Daarvoor organiseren we in februari drie groepsgesprekken: één in Tilburg, één in Eindhoven en één in Breda. De bijeenkomsten duren ongeveer anderhalf uur. Graag nodigen we u uit om deel te nemen aan één van deze bijeenkomsten. Bij deelname worden uw reiskosten uiteraard vergoed. **Uit alle mensen die zich aanmelden maken we een selectie van maximaal 10 personen per bijeenkomst. U ontvangt van ons uiterlijk 16 januari bericht. Zou u hieraan willen meewerken?**

- Ja, ik wil op het volgende e-mail adres benaderd worden voor een bijeenkomst (exacte datum & locatie volgen later)
- Nee, ik heb hierin geen interesse

Tot slot

21. Heeft u tot slot nog vragen of opmerkingen over deze vragenlijst? Deze kunt u hieronder kwijt.

Bijlage C Tabellenboek Brabantpanel 65

1 Woon- en leefomgeving

1.1 Onderhoud van de directe woon- en leefomgeving

	n	(helemaal) eens	niet eens/ niet oneens	(helemaal) oneens
1 Perken, plantsoenen en parken in mijn buurt zijn goed onderhouden	10466	62	18	20
2 Straten, paden en trottoirs in mijn buurt zijn goed begaanbaar	10785	65	15	20
3 In mijn buurt zijn weinig tot geen dingen kapot	10643	81	13	6
4 Mijn buurt is schoon	10867	67	20	13

1.2 Thuis voelen in de buurt

Hoe prettig vindt u het om in uw buurt te wonen? (n=10860)

Rapportcijfer	8,1
---------------	-----

	n	(helemaal) eens	niet eens/ niet oneens	(helemaal) oneens
1 Ik voel me thuis in deze buurt	10871	91	6	3
2 Ik zou niet zo snel weggaan uit deze buurt	10665	76	14	9
3 Buurtbewoners gaan op een prettige manier met elkaar om	10707	79	16	5
4 Buurtbewoners staan altijd voor elkaar klaar	10409	65	27	8

	%
Heel veel	1
Veel	5
Niet veel, niet weinig	17
Weinig	30

N-10754	In welke mate ervaart u overlast van buurtbewoners?				
	heel veel	veel	niet veel/ niet weinig	weinig	nauwelijks tot geen
Ik voel me thuis in deze buurt - (helemaal) eens	1	3	15	29	52
Ik voel me thuis in deze buurt – niet eens, niet oneens	3	19	34	22	22
Ik voel me thuis in deze buurt - (helemaal) oneens	13	24	24	17	22

N-10558	In welke mate ervaart u overlast van buurtbewoners?				
	heel veel	veel	niet veel/ niet weinig	weinig	nauwelijks tot geen
Ik zou niet zo snel weggaan uit deze buurt - (helemaal) eens	1	2	14	28	55
Ik zou niet zo snel weggaan uit deze buurt – niet eens, niet oneens	1	9	26	31	34
Ik zou niet zo snel weggaan uit deze buurt - (helemaal) oneens	6	16	25	24	29

N-10599	In welke mate ervaart u overlast van buurtbewoners?				
	heel veel	veel	niet veel/ niet weinig	weinig	nauwelijks tot geen
Buurtbewoners gaan op een prettige manier met elkaar om - (helemaal) eens	0	2	12	29	57
Buurtbewoners gaan op een prettige manier met elkaar om – niet eens, niet oneens	1	10	32	31	26
Buurtbewoners gaan op een prettige manier met elkaar om - (helemaal) oneens	12	26	28	17	17

N-10306	In welke mate ervaart u overlast van buurtbewoners?				
	heel veel	veel	niet veel/ niet weinig	weinig	nauwelijks tot geen
Buurtbewoners staan altijd voor elkaar klaar - (helemaal) eens	0	2	11	27	59
Buurtbewoners staan altijd voor elkaar klaar – niet eens, niet oneens	1	6	26	33	34
Buurtbewoners staan altijd voor elkaar klaar - (helemaal) oneens	7	21	31	21	19

1.3 Veiligheid in de buurt

	%
Ja, altijd	30
Ja, meestal	57
Soms wel, soms niet	12
Nee, meestal niet	1
Nee, (vrijwel) nooit	0

Veiligheid in combinatie met onderhoud woon- en leefomgeving en vertrouwen in de buurt

N-10436	Voelt u zich veilig in uw buurt?				
	ja, altijd	ja, meestal	soms wel, soms niet	nee, meestal niet	nee, (vrijwel) nooit
Perken en plantsoenen zijn goed onderhouden - (helemaal) eens	33	57	9	1	0
Perken en plantsoenen zijn goed onderhouden - niet eens, niet oneens	25	56	18	1	0
Perken en plantsoenen zijn goed onderhouden - (helemaal) oneens	24	58	17	2	1

n-10750	Voelt u zich veilig in uw buurt?				
	ja, altijd	ja, meestal	soms wel, soms niet	nee, meestal niet	nee, (vrijwel) nooit
Straten, paden en trottoirs in mijn buurt zijn goed begaanbaar - (helemaal) eens	34	56	10	1	0
Straten, paden en trottoirs in mijn buurt zijn goed begaanbaar – niet eens, niet oneens	25	57	16	1	0
Straten, paden en trottoirs in mijn buurt zijn goed begaanbaar - (helemaal) oneens	20	60	18	2	0

n-10612	Voelt u zich veilig in uw buurt?				
	ja, altijd	ja, meestal	soms wel, soms niet	nee, meestal niet	nee, (vrijwel) nooit
In mijn buurt zijn weinig tot geen dingen kapot - (helemaal) eens	33	57	9	1	0
In mijn buurt zijn weinig tot geen dingen kapot - niet eens, niet oneens	16	59	23	1	0
In mijn buurt zijn weinig tot geen dingen kapot - (helemaal) oneens	16	51	30	3	1

N=10831	Voelt u zich veilig in uw buurt?				
	ja, altijd	ja, meestal	soms wel, soms niet	nee, meestal niet	nee, (vrijwel nooit)
Mijn buurt is schoon - (helemaal) eens	35	57	8	1	0
Mijn buurt is schoon - niet eens, niet oneens	21	59	19	1	0
Mijn buurt is schoon - (helemaal) oneens	16	55	24	3	0

N=10840	Voelt u zich veilig in uw buurt?				
	ja, altijd	ja, meestal	soms wel, soms niet	nee, meestal niet	nee, (vrijwel nooit)
Ik voel me thuis in deze buurt - (helemaal) eens	32	58	10	0	0
Ik voel me thuis in deze buurt - niet eens, niet oneens	10	54	33	3	0
Ik voel me thuis in deze buurt - (helemaal) oneens	9	31	40	15	5

N=10636	Voelt u zich veilig in uw buurt?				
	ja, altijd	ja, meestal	soms wel, soms niet	nee, meestal niet	nee, (vrijwel nooit)
Ik zou niet zo snel weggaan uit deze buurt - (helemaal) eens	32	58	9	0	0
Ik zou niet zo snel weggaan uit deze buurt - niet eens, niet oneens	21	57	20	1	0
Ik voel me thuis in deze buurt - (helemaal) oneens	20	51	23	5	1

N=10676	Voelt u zich veilig in uw buurt?				
	ja, altijd	ja, meestal	soms wel, soms niet	nee, meestal niet	nee, (vrijwel nooit)
Buurtbewoners gaan op een prettige manier met elkaar om - (helemaal) eens	33	57	9	0	0
Buurtbewoners gaan op een prettige manier met elkaar om - niet eens, niet oneens	16	61	20	2	1
Ik voel me thuis in deze buurt - (helemaal) oneens	11	46	34	8	1

N=10382	Voelt u zich veilig in uw buurt?				
	ja, altijd	ja, meestal	soms wel, soms niet	nee, meestal niet	nee, (vrijwel nooit)
Buurtbewoners gaan op een prettige manier met elkaar om - (helemaal) eens	36	55	9	0	0
Buurtbewoners gaan op een prettige manier met elkaar om – niet eens, niet oneens	20	63	16	1	0
Ik voel me thuis in deze buurt - (helemaal) oneens	14	48	31	6	1

1.4 Ontwikkeling leefbaarheid

	%
Enigszins tot duidelijk vooruitgegaan	20
Niet vooruit- of achteruitgegaan	61
Enigszins tot duidelijk achteruitgegaan	19

1.5 Inzet voor de leefbaarheid van de buurt

12: In welke mate heeft u zich de afgelopen 12 maanden ingezet voor de leefbaarheid en veiligheid in uw buurt?* (n=9146)

	%
Intensief	7
Incidenteel	44
(Vrijwel) nooit	49

* Deze vraag is aan 7 van de 8 gemeenten gesteld, waarvoor voor twee gemeenten de vraag alleen voor inzet voor de leefbaarheid gesteld is.

13: Zou u zich in de nabije toekomst actief willen (blijven) inzetten voor uw buurt? (n=8311)

	%
Ja, zeker	18
Ja, misschien	56
Nee	25

Heeft u zich in de afgelopen 12 maanden actief ingezet voor de leefbaarheid (en veiligheid) in uw buurt? N= 6964	Zou u zich in de nabije toekomst actief willen (blijven) inzetten voor uw buurt?		
	ja, zeker	ja, misschien	nee
Intensief	69	27	4
Incidenteel	21	68	11
(Vrijwel) nooit	5	50	45

Leeftijd N=8739	Heeft u zich in de afgelopen 12 maanden actief ingezet voor de leefbaarheid (en veiligheid) in uw buurt?		
	intensief	incidenteel	(vrijwel) nooit
18 tot en met 29 jaar	5	31	64
30 tot en met 39 jaar	8	42	51
40 tot en met 54 jaar	7	46	47
55 tot en met 64 jaar	6	45	48
65 tot en met 74 jaar	8	49	43
75 jaar en ouder	6	39	55

Leeftijd N=7984	Zou u zich in de nabije toekomst actief willen (blijven) inzetten voor uw buurt?		
	ja, zeker	ja, misschien	nee
18 tot en met 29 jaar	15	54	31
30 tot en met 39 jaar	20	59	21
40 tot en met 54 jaar	19	58	24
55 tot en met 64 jaar	19	62	20
65 tot en met 74 jaar	21	56	23
75 jaar en ouder	18	44	38

Opleiding N=8688	Heeft u zich in de afgelopen 12 maanden actief ingezet voor de leefbaarheid (en veiligheid) in uw buurt?		
	intensief	incidenteel	(vrijwel) nooit
Lager	5	39	55
Midden	7	45	48
Hoger	8	48	44

Opleiding N=7925	Zou u zich in de nabije toekomst actief willen (blijven) inzetten voor uw buurt?		
	ja, zeker	ja, misschien	nee
Lager	16	52	32
Midden	17	57	26
Hoger	22	60	18

1.6 Tevredenheid over voorzieningen

	n	(helemaal) eens	niet eens/ niet oneens	(helemaal) oneens
1 In mijn buurt is voldoende groen	10772	84	8	8
2 In mijn buurt is voldoende parkeergelegenheid	10553	59	13	27
3 Winkels voor dagelijkse boodschappen zijn voldoende nabij	10729	79	8	13
4 Basisonderwijs is voldoende nabij voor (mijn) kinderen	7191	91	6	3

	n	(helemaal) eens	niet eens/ niet oneens	(helemaal) oneens
1 (Gezondheids-)zorgvoorzieningen	10237	79	15	6
2 Welzijnsvoorzieningen	7184	63	29	9
3 Speelvoorzieningen	7940	66	20	14
4 Sportvoorzieningen	9126	78	16	6
5 Openbaar vervoer	9376	66	18	16

1.7 Vertrouwen in de gemeente

	n	(heel) veel	niet veel / niet weinig	nauwelijks tot geen
Vertrouwen in de manier waarop de gemeente wordt bestuurd	9095	31	51	18

	n	(helemaal) eens	niet eens/ niet oneens	(helemaal) oneens
1 De gemeente luistert naar de mening van haar inwoners	8415	33	45	23
2 De gemeente betreft inwoners voldoende bij haar plannen, activiteiten en voorzieningen	8626	36	42	22
3 Inwoners en organisaties krijgen voldoende de ruimte om ideeën te realiseren	7738	38	47	16

N= 7724	Hoeveel vertrouwen heeft u in de manier waarop uw gemeente bestuurd wordt?		
	(heel) veel	niet veel/ niet weinig	nauwelijks tot geen
De gemeente luistert naar de mening van haar inwoners – (helemaal) eens	65	31	4
De gemeente luistert naar de mening van haar inwoners – niet eens, niet oneens	20	68	12
De gemeente luistert naar de mening van haar inwoners – (helemaal) oneens	4	42	54

N= 7864	Hoeveel vertrouwen heeft u in de manier waarop uw gemeente bestuurd wordt?		
	(heel) veel	niet veel/ niet weinig	nauwelijks tot geen
De gemeente betreft inwoners voldoende bij haar plannen, activiteiten en voorzieningen – (helemaal) eens	58	38	4
De gemeente betreft inwoners voldoende bij haar plannen, activiteiten en voorzieningen – niet eens, niet oneens	21	66	13
De gemeente betreft inwoners voldoende bij haar plannen, activiteiten en voorzieningen – (helemaal) oneens	6	42	52

N= 7116	Hoeveel vertrouwen heeft u in de manier waarop uw gemeente bestuurd wordt?		
	(heel) veel	niet veel/ niet weinig	nauwelijks tot geen
Inwoners en organisaties krijgen voldoende de ruimte om ideeën te realiseren – (helemaal) eens	58	37	5
Inwoners en organisaties krijgen voldoende de ruimte om ideeën te realiseren – niet eens, niet oneens	19	65	16
Inwoners en organisaties krijgen voldoende de ruimte om ideeën te realiseren – (helemaal) oneens	6	37	56

N=7097	Heeft u zich in de afgelopen 12 maanden actief ingezet voor de leefbaarheid (en veiligheid) in uw buurt?		
	Intensief	Incidenteel	(vrijwel) nooit
De gemeente luistert naar de mening van haar inwoners – (helemaal) eens	10	45	45
De gemeente luistert naar de mening van haar inwoners – niet eens, niet oneens	7	50	44
De gemeente luistert naar de mening van haar inwoners – (helemaal) oneens	10	48	42

N=7272	Heeft u zich in de afgelopen 12 maanden actief ingezet voor de leefbaarheid (en veiligheid) in uw buurt?		
	Intensief	Incidenteel	(vrijwel) nooit
De gemeente betreft inwoners voldoende bij haar plannen, activiteiten en voorzieningen – (helemaal) eens	9	46	45
De gemeente betreft inwoners voldoende bij haar plannen, activiteiten en voorzieningen – niet eens, niet oneens	5	49	46
De gemeente betreft inwoners voldoende bij haar plannen, activiteiten en voorzieningen – (helemaal) oneens	11	46	43

N=6515	Heeft u zich in de afgelopen 12 maanden actief ingezet voor de leefbaarheid (en veiligheid) in uw buurt?		
	Intensief	Incidenteel	(vrijwel) nooit
Inwoners en organisaties krijgen voldoende de ruimte om ideeën te realiseren - (helemaal) eens	11	46	42
Inwoners en organisaties krijgen voldoende de ruimte om ideeën te realiseren - niet eens, niet oneens	6	49	45
Inwoners en organisaties krijgen voldoende de ruimte om ideeën te realiseren - (helemaal) oneens	11	49	40

1.9 Eenzaamheid en contacten

	%
Ja, zeker	79
Ja, maar ik zou wel wat meer willen	13
Nee, te weinig	8

	%
(Vrijwel) nooit	62
Zelden	22
Soms	15
Vaak	2

1.10 Inzet voor anderen en/of maatschappelijke doelen

	n	intensief	incidenteel	(vrijwel) nooit
Zorg aan een hulpbehoevende naaste (mantelzorg)	10062	17	26	57
Hulp aan burens	10103	6	59	35
Aandacht voor burens in een zorgwekkende situatie	9989	5	30	65
Vrijwilligerswerk	10229	20	21	59

	%
Ja, zeker	29
Ja, misschien	32
Nee	39

Vrijwilligerswerk (ingezet in de afgelopen 12 maanden). N= 8162	Wilt u in de nabije toekomst vrijwilligerswerk (blijven) doen?		
	ja, zeker	ja, misschien	nee
Intensief	80	17	2
Incidenteel	37	55	8
(Vrijwel) nooit	3	30	67

Leeftijd N=9917	Zorg aan een hulpbehoevende naaste (mantelzorg)		
	intensief	incidenteel	(vrijwel) nooit
18 tot en met 29 jaar	7	20	74
30 tot en met 39 jaar	9	19	72
40 tot en met 54 jaar	21	29	50
55 tot en met 64 jaar	25	28	47
65 tot en met 74 jaar	17	29	54
75 jaar en ouder	14	26	60

Opleiding N=9852	Zorg aan een hulpbehoevende naaste (mantelzorg)		
	intensief	incidenteel	(vrijwel) nooit
Lager	18	23	59
Midden	17	27	56
Hoger	17	28	55

Leeftijd N=	Hulp aan buren		
	intensief	incidenteel	(vrijwel) nooit
18 tot en met 29 jaar	6	50	44
30 tot en met 39 jaar	7	60	33
40 tot en met 54 jaar	6	61	32
55 tot en met 64 jaar	4	62	34
65 tot en met 74 jaar	6	64	30
75 jaar en ouder	8	47	45

Opleiding N=9959	Hulp aan buren		
	Intensief	Incidenteel	(vrijwel) nooit
Lager	8	52	41
Midden	6	60	34
Hoger	5	63	32

Leeftijd N=9888	Aandacht voor buren in een zorgwekkende situatie		
	intensief	incidenteel	(vrijwel) nooit
18 tot en met 29 jaar	4	20	75
30 tot en met 39 jaar	3	22	75
40 tot en met 54 jaar	5	29	66
55 tot en met 64 jaar	5	35	60
65 tot en met 74 jaar	6	38	56
75 jaar en ouder	6	37	56

Opleiding N=9852	Aandacht voor buren in een zorgwekkende situatie		
	intensief	incidenteel	(vrijwel) nooit
Lager	7	30	63
Midden	4	31	65
Hoger	4	30	65

Leeftijd N=10085	Vrijwilligerswerk		
	intensief	incidenteel	(vrijwel) nooit
18 tot en met 29 jaar	18	16	66
30 tot en met 39 jaar	18	19	63
40 tot en met 54 jaar	17	24	59
55 tot en met 64 jaar	20	22	58
65 tot en met 74 jaar	31	19	50
75 jaar en ouder	19	18	63

Opleiding N=10015	Vrijwilligerswerk		
	Intensief	Incidenteel	(vrijwel) nooit
Lager	17	16	68
Midden	18	21	61
Hoger	26	24	50

Bijlage D Tabellenboek her-analyse Waar Staat Je Gemeente Burgerpeilingen

Tabel 1 Vraag 1A: Hoe gelukkig voelt u zich vandaag? (N = 1053 / %)

	Rapportcijfer
Rapportcijfer	8,3

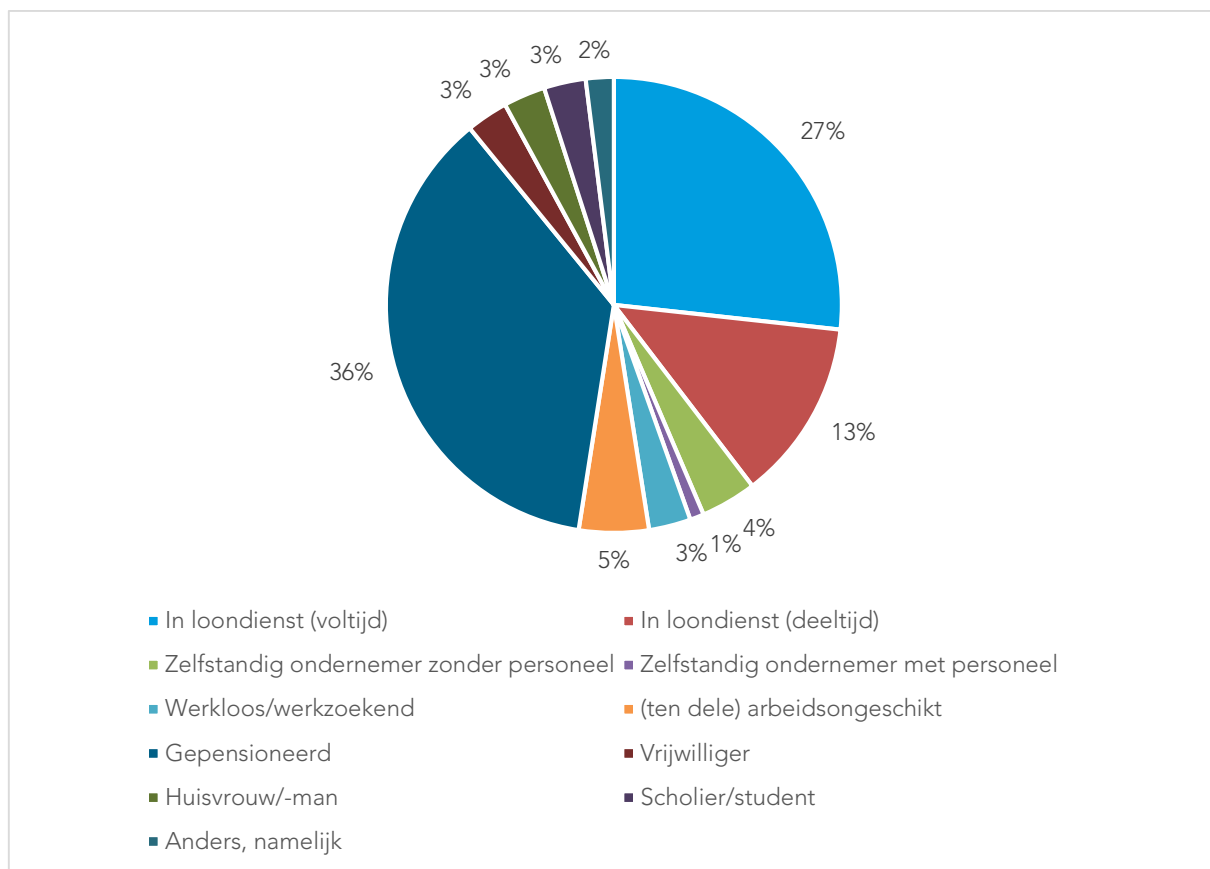
Tabel 2 Vraag 1B: Hoe gelukkig voelde u zich afgelopen maand? (N = 1053 / %)

	Rapportcijfer
Rapportcijfer	8,1

Tabel 3 Vraag 2: Welke situatie is het meest op u van toepassing? (N = 1053 / %)

	%
In loondienst (voltijd)	27
In loondienst (deeltijd)	13
Zelfstandig ondernemer zonder personeel	4
Zelfstandig ondernemer met personeel	1
Werkloos/werkzoekend	3
(Ten dele) arbeidsongeschikt	5
Gepensioneerd	37
Vrijwilliger	3
Huisvrouw/-man	3
Scholier/student	3
Anders, namelijk	2

Figuur 1 Vraag 2: Welke situatie is het meest op u van toepassing? (N = 1053 / %).

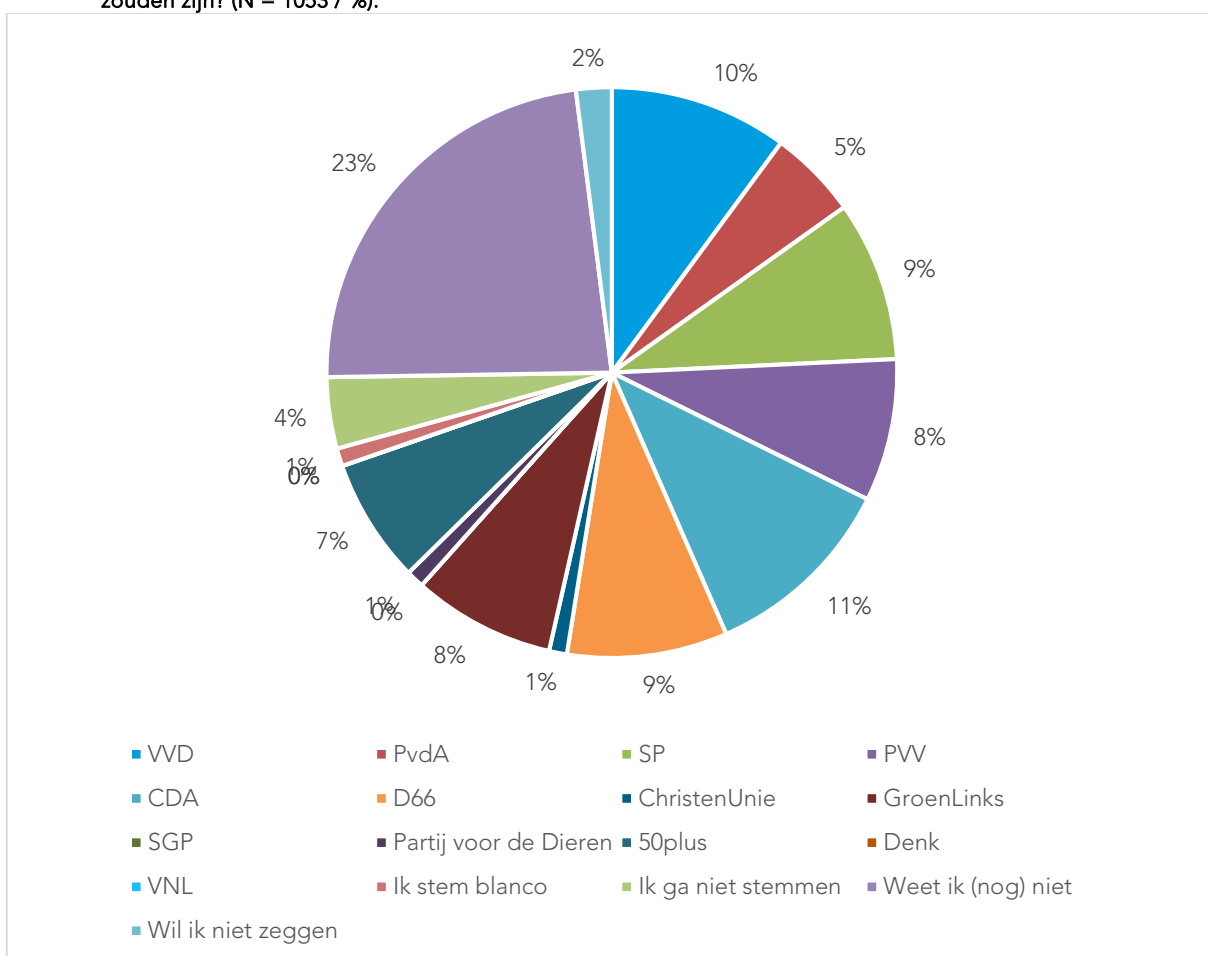

Tabel 4 Vraag 3: Op welke politieke partij zou u stemmen als er nu Tweede Kamerverkiezingen zouden zijn? (N = 1053 / %)

Partij	%
VVD	10
PvdA	5
SP	9
PVV	8
CDA	11
D66	9
ChristenUnie	1
GroenLinks	8
SGP	0
Partij voor de Dieren	1
50plus	7

	%
Denk	0
VNL	0
Ik stem blanco	1
Ik ga niet stemmen	4
Weet ik (nog) niet	23
Wil ik niet zeggen	2

Figuur 2 Vraag 3: Op welke politieke partij zou u stemmen als er nu Tweede Kamerverkiezingen zouden zijn? (N = 1053 / %).

Tabel 5 Vraag 4: Op welke terreinen liggen volgens u momenteel de grootste uitdagingen voor Nederland? (n= 1047 / %)

	%
(Gezondheids)zorg	56
Integratie van minderheden (vluchtelingen en migranten)	31
Milieuproblemen en klimaatverandering	27
Werkgelegenheid	26
Veiligheid op straat	24
Terrorisme	24
Armoede	19
Onderwijs	19
Mobiliteit (openbaar vervoer en wegen)	14
Huisvesting	10
Onderzoek en technologie	5
Staatsschuld	5
Bescherming tegen het water	4
Internationale militaire missies en conflictbeheersing	4
Dierenwelzijn	2
Kunst en cultuur	2
Ontwikkelingshulp	1
Anders, namelijk	8
Dat weet ik niet	2
Geen van deze	0

Tabel 6 Vraag 5: Op welke terreinen vindt u dat het juist goed gaat in Nederland? (N = 1042 / %)

	%
Bescherming tegen het water	35
Staatsschuld	31
Onderzoek en technologie	29
Werkgelegenheid	25
Onderwijs	14
Mobiliteit (openbaar vervoer en wegen)	13
Kunst en cultuur	11
Dierenwelzijn	11
Huisvesting	8

	%
Veiligheid op straat	7
Internationale militaire missies en conflictbeheersing	7
(Gezondheids)zorg	6
Milieuproblemen en klimaatverandering	6
Ontwikkelingshulp	4
Terrorisme	3
Armoede	3
Integratie van minderheden (vluchtelingen en migranten)	3
Anders, namelijk	1
Geen van deze	7
Dat weet ik niet	8

Tabel 7 Vraag 6: Hoe kijkt u naar uw eigen financiële situatie? In hoeverre maakt u zich zorgen dat... (%)

	n	veel zorgen	redelijk wat zorgen	een beetje zorgen	geen zorgen	weet ik niet/wil ik niet zeggen
...u de komende tijd uw baan kwijt zult raken	547	3	6	22	68	1
... uw financiële situatie slechter zal worden de komende tijd	999	4	15	38	40	2
...u de komende tijd spaargeld aan moet spreken of moet gaan lenen om rond te kunnen komen	957	8	13	26	51	3
...u de komende tijd minder pensioen zal opbouwen	676	10	17	33	37	3
...u later te weinig pensioen zal ontvangen	791	15	21	33	27	4

Tabel 8 Vraag 6: Hoe kijkt u naar uw eigen financiële situatie? In hoeverre maakt u zich zorgen dat... (%)

* Mensen die met pensioen zijn niet meegenomen.

	n	veel zorgen	redelijk wat zorgen	een beetje zorgen	geen zorgen	weet ik niet/wil ik niet zeggen
...u de komende tijd minder pensioen zal opbouwen		9	17	33	37	3
...u later te weinig pensioen zal ontvangen		13	22	33	27	4

Tabel 9 Vraag 7: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen? (%)

	n	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
a) Ik vertrouw erop dat ik in de toekomst de zorg krijg die ik nodig heb	1019	4	32	28	25	11
b) Ik vind het goed dat de overheid meer overlaat aan burgers zelf	1022	5	29	30	24	12
c) Ik vrees dat de volgende generatie het niet meer zo goed zal hebben als wij nu	1009	14	46	22	15	4
d) Mijn opleidingsniveau is goed genoeg om aan het werk te kunnen blijven	546	17	53	17	9	4
e) Als ik nu op zoek zou gaan naar (ander) werk, verwacht ik binnen een half jaar een andere baan te hebben	549	15	38	11	20	16
f) Ik heb er vertrouwen in dat mijn werkgever ook aan mijn belangen denkt	485	6	39	28	14	12

Tabel 10 Vraag 7: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen? (%)

* Mensen die met pensioen zijn niet meegenomen.

	n	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
a) Mijn opleidingsniveau is goed genoeg om aan het werk te kunnen blijven		19	52	18	7	4
b) Als ik nu op zoek zou gaan naar (ander) werk, verwacht ik binnen een half jaar een andere baan te hebben		13	32	14	22	19
c) Ik heb er vertrouwen in dat mijn werkgever ook aan mijn belangen denkt		8	36	29	15	11

Tabel 11 Vraag 7d: stelling 'mijn opleidingsniveau is goed genoeg om aan het werk te kunnen blijven' uitgesplitst naar arbeidsmarktsituatie* (N = 546 / %)

Arbeidsmarktsituatie	Vraag 7d: Mijn opleidingsniveau is goed genoeg om aan het werk te kunnen blijven				
	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
In loondienst**	19	55	16	9	1
Zelfstandig***	19	56	17	6	4
Overig****	10	45	23	12	10

- * Om de uitsplitsing te maken naar arbeidsmarktsituatie is er gebruik gemaakt van de categorieën van vraag 4. Er is gekozen om een aantal categorieën samen te voegen waardoor er een onderscheid kan worden gemaakt tussen mensen in loondienst, zelfstandigen en de overige categorieën.
- ** Deze categorie bevat de categorieën 'in loondienst (voltijd)' en 'in loondienst (deeltijd)' uit vraag 4.
- *** Deze categorie bevat de categorieën 'zelfstandig ondernemer zonder personeel' en 'zelfstandig ondernemen met personeel' uit vraag 4.
- **** Deze categorie bevat de overige categorieën uit vraag 4, te weten 'werkloos/werkzoekend', '(ten dele) arbeidsongeschikt', 'gepensioneerd', 'vrijwilliger', 'huisvrouw/-man', 'scholier/student' of 'anders, namelijk'.

Tabel 12 Vraag 7d: stelling 'mijn opleidingsniveau is goed genoeg om aan het werk te kunnen blijven' uitgesplitst naar opleidingsniveau* (N = 535 / %)

Opleidingsniveau*	Vraag 7d: Mijn opleidingsniveau is goed genoeg om aan het werk te kunnen blijven				
	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
Laag	10	42	21	16	10
Midden	10	56	18	13	3
Hoog	29	54	14	2	2

- * Opleidingsniveau is opgedeeld in 3 categorieën; 'laag', 'midden' en 'hoog'.

Tabel 13 Vraag 7e: stelling 'als ik nu op zoek zou gaan naar (ander)werk, verwacht ik binnen een half jaar een andere baan te hebben' uitgesplitst naar arbeidsmarktsituatie* (N = 549 / %)

Arbeidsmarktsituatie	Vraag 7e: Als ik nu op zoek zou gaan naar (ander) werk, verwacht ik binnen een half jaar een andere baan te hebben				
	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
In loondienst**	16	44	12	17	11
Zelfstandig***	19	30	0	30	21
Overig****	8	24	11	26	31

* Om de uitsplitsing te maken naar arbeidsmarktsituatie is er gebruik gemaakt van de categorieën van vraag 4. Er is gekozen om een aantal categorieën samen te voegen waardoor er een onderscheid kan worden gemaakt tussen mensen in loondienst, zelfstandigen en de overige categorieën.

** Deze categorie bevat de categorieën 'in loondienst (voltijd)' en 'in loondienst (deeltijd)' uit vraag 4.

*** Deze categorie bevat de categorieën 'zelfstandig ondernemer zonder personeel' en 'zelfstandig ondernemen met personeel' uit vraag 4.

**** Deze categorie bevat de overige categorieën uit vraag 4, te weten 'werkloos/werkzoekend', '(ten dele) arbeidsongeschikt', 'gepensioneerd', 'vrijwilliger', 'huisvrouw/-man', 'scholier/student' of 'anders, namelijk'.

Tabel 14 Vraag 7e: stelling 'als ik nu op zoek zou gaan naar (ander)werk, verwacht ik binnen een half jaar een andere baan te hebben' uitgesplitst naar opleidingsniveau* (N = 535 / %)

Opleidingsniveau*	Vraag 7e: als ik nu op zoek zou gaan naar (ander)werk, verwacht ik binnen een half jaar een andere baan te hebben				
	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
Laag	12	32	7	25	24
Midden	11	38	10	22	19
Hoog	20	43	12	15	10

* Opleidingsniveau is opgedeeld in 3 categorieën; 'laag', 'midden' en 'hoog'.

Tabel 15 Vraag 8: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen? (%)

	n	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
a) Veranderingen in de samenleving gaan mij te snel	1029	5	24	37	29	5
b) Ik hou me vast aan het vertrouwde	1029	3	41	32	21	3
c) Ik heb moeite met nieuwe situaties	1028	2	14	36	41	7

Tabel 16 Vraag 8: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen? (%)
uitgesplitst naar opleidingsniveau* (N = 999/ %)

Opleidingsniveau*	Vraag 8a: Veranderingen in de samenleving gaan mij te snel				
	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
Laag	11	25	37	26	2
Midden	5	31	39	23	2
Hoog	1	16	33	39	10

* Opleidingsniveau is opgedeeld in 3 categorieën; 'laag', 'midden' en 'hoog'.

Tabel 17 Vraag 9: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen? (%)

	n	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
a) Als ik zorg nodig heb, dan wil ik dat zelf regelen	1025	9	51	29	10	2
b) Als er problemen op mijn pad komen, probeer ik die in eerste instantie zelf op te lossen	1031	20	74	5	2	0
c) Als er iets misgaat, kan ik gemakkelijk de draad weer oppakken	1023	8	69	19	4	1
d) Ik kan mijn problemen goed zelf oplossen	1028	10	67	21	2	0

Tabel 18 Vraag 10: Wanneer u hulp of zorg nodig heeft, kunt u dan terugvallen op...

	n	ja, zeker	ja, waarschijnlijk	nee
a) ... familie	1029	43	38	19
b) ... vrienden of kennissen	1026	26	46	28
c) ... mensen in de buurt	1018	11	45	44

Tabel 19 Vraag 11: In elk land en ik elke provincie is er wel een wrijving tussen groepen. Hoe groot is, volgens u, in Brabant de wrijving tussen de volgende groepen? Geef een cijfer, 1 is 'helemaal geen wrijving' en 10 is 'zeer veel wrijving'

	n	gemiddelde mate van wrijving*	5 of lager %	6 en 7 %	8 of hoger %
a) Mensen met en zonder een migratieachtergrond	967	6,6	26	41	33
b) Mensen die het in dit land voor het zeggen hebben en de rest van de bevolking	982	6,6	30	33	37
c) Verschillende religieuze groepen	977	6,3	34	34	33
d) Werkgevers en werknemers	914	5,2	53	35	11
e) Arme en rijke mensen	971	5,6	48	32	19
f) Hoog- en laagopgeleiden	961	5,1	55	32	13
g) Ouderen en jongeren	977	4,8	61	30	9
h) Zieken en gezonde mensen	955	4,3	70	21	8

* (Gemiddeld cijfer, 1 is 'helemaal geen wrijving' en 10 is 'zeer veel wrijving').

Tabel 20 Vraag 11f: In elk land en ik elke provincie is er wel een wrijving tussen groepen. Hoe groot is, volgens u, in Brabant de wrijving tussen de volgende groepen? Uitgesplitst naar opleidingsniveau* (gemiddeld cijfer, 1 is 'helemaal geen wrijving' en 10 is 'zeer veel wrijving') (N = 935)

Opleidingsniveau*	gemiddelde mate** van wrijving tussen hoog- en laagopgeleiden
Laag	5,4
Midden	5,1
Hoog	4,9

* Opleidingsniveau is opgedeeld in 3 categorieën; 'laag', 'midden' en 'hoog'.

** Gemiddeld cijfer, 1 is 'helemaal geen wrijving' en 10 is 'zeer veel wrijving'.

Tabel 21 Vraag 11g: In elk land en ik elke provincie is er wel een wrijving tussen groepen. Hoe groot is, volgens u, in Brabant de wrijving tussen ouderen en jongeren? Uitgesplitst naar leeftijd* (N = 953)

Leeftijd	gemiddelde mate* van wrijving tussen ouderen en jongeren
18-29 jaar	4,1
30-39 jaar	4,3
40-49 jaar	4,6
50-64 jaar	4,8
65 jaar en ouder	5,1

* Gemiddeld cijfer, 1 is 'helemaal geen wrijving' en 10 is 'zeer veel wrijving'.

Tabel 22 Vraag 12: Heeft u zicht de afgelopen 12 maanden ingezet voor uw leefomgeving of zou u dit willen gaan doen? (N = 1029)

	%
Ja, ik ben een van de initiatiefnemers	15
Ja, ik heb mijn hulp aangeboden	17
Ja, ik ben gevraagd mee te doen	9
Nee, ik doe dit nog niet, maar sluit niet uit dat ik dit in de toekomst wel ga doen	38
Nee, en ik wil dit ook niet gaan doen	21

Tabel 23 Vraag 13: Heeft u in de afgelopen 12 maanden wel eens uw mening kenbaar gemaakt aan de gemeente over een bepaald onderwerp?*(N = 1029 / %)

	%
Ja, door het invullen van een vragenlijst	39
Ja, door het bezoeken van een bewonersavond	14
Ja, door deel te nemen aan een groepsgesprek/-discussie	12
Ja, door deel uit te maken van de wijk- of buurtraad	7
Ja, door een handtekeningactie	6
Ja, door een inspraakprocedure	7
Ja, op een andere manier, namelijk	13
Nee, daar heb ik geen gebruik van gemaakt	39

* Meerdere antwoorden mogelijk.

Tabel 24 Vraag 14: Heeft u zich de afgelopen 12 maanden ingezet voor anderen en/of maatschappelijke doelen? (N = 1029 / %)

	intensief	incidenteel	nee
a) Zorg aan een hulpbehoevende naaste (mantelzorg)	19	33	49
b) Hulp aan buren	5	59	36
c) Aandacht voor buren in een zorgwekkende situatie	5	38	56
d) Vrijwilligerswerk	39	25	35

Tabel 25 Vraag 15: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen? (%)

	n	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
a. De overheid doet onvoldoende voor mensen zoals ik	1003	13	22	35	24	6
b. Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op wat de overheid doet	1018	20	29	21	25	5
c. De meeste politici zijn bekwame mensen die weten wat ze doen	1015	2	28	27	26	16
d. Kamerleden en ministers geven niet veel om wat mensen zoals ik denken	1007	21	29	23	21	6

Tabel 26 Vraag 15a: stelling 'de overheid doet onvoldoende voor mensen zoals ik' uitgesplitst naar opleidingsniveau* (N = 974 / %)

Vraag 15a: De overheid doet onvoldoende voor mensen zoals ik					
Opleidingsniveau*	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
Laag	17	31	39	12	1
Midden	17	19	36	22	6
Hoog	6	19	30	36	9

* Opleidingsniveau is opgedeeld in 3 categorieën; 'laag', 'midden' en 'hoog'.

Tabel 27 Vraag 15b: stelling 'mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op wat de overheid doet' uitgesplitst naar opleidingsniveau* (N = 988 / %)

Vraag 15b: Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op wat de overheid doet					
Opleidingsniveau*	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
Laag	28	38	20	14	1
Midden	23	29	21	21	6
Hoog	10	22	22	38	7

* Opleidingsniveau is opgedeeld in 3 categorieën; 'laag', 'midden' en 'hoog'.

Tabel 28 Vraag 15c: stelling 'de meeste politici zijn bekwame mensen die weten wat ze doen' uitgesplitst naar opleidingsniveau* (N = 985 / %)

Opleidingsniveau*	Vraag 15c: De meeste politici zijn bekwame mensen die weten wat ze doen				
	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
Laag	17	31	39	12	1
Midden	17	19	36	22	6
Hoog	6	19	30	36	9

* Opleidingsniveau is opgedeeld in 3 categorieën; 'laag', 'midden' en 'hoog'.

Tabel 29 Vraag 15d: stelling 'kamerleden en ministers geven niet veel om wat mensen zoals ik denken' uitgesplitst naar opleidingsniveau* (N = 978 / %)

Opleidingsniveau*	Vraag 15d: Kamerleden en ministers geven niet veel om wat mensen zoals ik denken				
	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
Laag	34	29	17	15	4
Midden	22	34	24	16	5
Hoog	11	21	23	35	9

* Opleidingsniveau is opgedeeld in 3 categorieën; 'laag', 'midden' en 'hoog'.

Tabel 30 Vraag 16: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen? (%)

	n	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
a) Ik heb vertrouwen in de medemens	1017	7	63	24	5	1
b) In heb vertrouwen in de Brabantse economie	989	8	62	24	4	2
c) Ik heb vertrouwen in de nationale overheid	1014	3	33	35	17	12
d) Ik heb vertrouwen in politie en justitie	1018	9	52	24	10	5
e) Ik heb vertrouwen in de manier waarop mijn gemeente wordt bestuurd	1007	4	37	36	17	6
f) In heb vertrouwen in het functioneren van de Brabantse overheid (provinciaal bestuur)	949	3	38	42	11	6

Tabel 31 Vraag 16a: stelling 'in heb vertrouwen in de medemens' uitgesplitst naar opleidingsniveau.* (N = 987 / %)

Opleidingsniveau*	Vraag 16a: ik heb vertrouwen in de medemens				
	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
Laag	4	60	30	4	2
Midden	7	59	26	7	1
Hoog	11	71	14	4	0

* Opleidingsniveau is opgedeeld in 3 categorieën; 'laag', 'midden' en 'hoog'.

Tabel 32 Vraag 16b: stelling 'ik heb vertrouwen in de Brabantse economie' uitgesplitst naar opleidingsniveau*. (N = 962 / %)

Opleidingsniveau*	Vraag 16b: ik heb vertrouwen in de Brabantse economie				
	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
Laag	9	55	29	4	3
Midden	6	60	27	5	2
Hoog	10	70	17	3	1

* Opleidingsniveau is opgedeeld in 3 categorieën; 'laag', 'midden' en 'hoog'.

Tabel 33 Vraag 16c: stelling 'ik heb vertrouwen in de nationale overheid' uitgesplitst naar opleidingsniveau*. (N = 985 / %)

Opleidingsniveau*	Vraag 16c: ik heb vertrouwen in de nationale overheid				
	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
Laag	1	27	33	22	18
Midden	2	29	37	19	13
Hoog	5	44	34	12	5

* Opleidingsniveau is opgedeeld in 3 categorieën; 'laag', 'midden' en 'hoog'.

Tabel 34 Vraag 16d: stelling 'ik heb vertrouwen in politie en justitie' uitgesplitst naar opleidingsniveau*. (N = 988 / %)

Opleidingsniveau*	Vraag 16d: ik heb vertrouwen in politie en justitie				
	helemaal eens	eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens
Laag	1	27	33	22	18
Midden	2	29	37	19	13
Hoog	5	44	34	12	5

* Opleidingsniveau is opgedeeld in 3 categorieën; 'laag', 'midden' en 'hoog'.

Tabel 35 Vraag 17: hieronder zijn 9 provinciale thema's uit het provinciaal bestuursakkoord omschreven. Kunt u aangeven hoe belangrijk u deze thema's vindt? (N = 1012 / %)

	zeer belangrijk	belangrijk	niet belangrijk, niet onbelangrijk	onbelangrijk	zeer onbelangrijk	weet niet/geen mening
a) Arbeidsmarkt en economische ontwikkeling <i>Innovatieve, inclusieve, en groene economische groei, internationalisering, zoveel mogelijk Brabanders aan het werk, goede match tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt.</i>	34	55	7	0	1	3
b) Organiseren slimme en duurzame mobiliteit <i>Bereikbaarheid, betere doorstroming, veiligheid op de weg, openbaar vervoer voorbereiden op de toekomst, gebruik maken van nieuwe technologie.</i>	27	56	13	1	1	3
c) Circulair maken van de economie <i>Een afvalloos Brabant. Bedrijven moeten bijvoorbeeld overgaan op groene grondstoffen.</i>	17	41	29	8	1	3
d) Verduurzamen van de landbouw <i>Een duurzame, toekomstbestendige landbouwsector, gezondheid van mens, dier, water en milieu, investeren in innovatie en koplopers, exit-strategie voor bedrijven die niet mee kunnen.</i>	25	43	22	5	2	3
e) Vitaliteit natuur en watersysteem <i>Een aantrekkelijk, duurzaam leef- en vestigingsklimaat, inzet op natuurgebieden en aanpak van stikstof, versnellen van aanpassingen aan klimaatverandering.</i>	26	46	21	3	2	3
f) Versnellen van de energietransitie <i>Duurzame energieproductie moet vanzelfsprekend worden, een energie-neutrale Brabantse economie, inzet op energieneutrale woningen.</i>	23	39	27	7	2	4
g) Versterken van de sociale veerkracht <i>Voorkomen van tweedeling in de Brabantse samenleving, inzet opdat iedereen kan meedoen in de samenleving, vangnet voor kwetsbare groepen.</i>	30	46	17	2	2	3
h) De digitale samenleving <i>Inspelen op gebruik van big data, voorkomen van digitale tweedeling.</i>	11	45	29	7	2	5
i) Culturele identiteit <i>Focus op cultureel erfgoed (bijvoorbeeld kloosters, kastelen en voormalig bedrijventerrein Strijp-S) dat het Brabantse verhaal vertelt.</i>	13	39	32	9	3	3

Tabel 36 Vraag 17: 'hieronder zijn 9 provinciale thema's uit het provinciaal bestuursakkoord omschreven. Kunt u aangeven hoe belangrijk u deze thema's vindt?'
uitsplitst naar Brabanders die meedenken*

Participatie*	arbeidsmarkt en economische ontwikkeling	organiseren slimme en duurzame mobiliteit	circulair maken van de economie	verduurzamen van de landbouw	vitaliteit natuur en watersystemen	versnellen van de energietransitie	versterken van de sociale veerkracht	de digitale samenleving	culturele identiteit
	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde
Meedenkers	4,3	4,1	3,7	3,9	4,0	3,8	4,1	3,6	3,5
Niet-meedenkers	4,1	4,0	3,6	3,8	3,9	3,8	4,0	3,5	3,5
N	982	987	979	980	984	982	985	966	984

* Om de uitsplitsing te maken naar Brabanders die meedenken is een uitsplitsing gemaakt van de antwoordcategorieën op vraag 13. Brabanders die op minimaal 1 manier hebben aangegeven hun mening kenbaar te hebben gemaakt aan de gemeente in de afgelopen twaalf maanden worden de onder meedenkers, Brabanders die dit op geen enkele manier hebben gedaan worden vallen onder de niet-meedenkers.

Tabel 37 Vraag 17: 'hieronder zijn 9 provinciale thema's uit het provinciaal bestuursakkoord omschreven. Kunt u aangeven hoe belangrijk u deze thema's vindt?' uitgesplitst naar Brabanders die mantelzorg verlenen* [NIEUWE VERSIE] De cijfers zijn een gemiddelde van 1 tot 5, waarbij 5 staat voor zeer belangrijk en 1 staat voor zeer onbelangrijk.

Participatie*	arbeidsmarkt en economische ontwikkeling	organiseren slimme en duurzame mobiliteit	circulair maken van de economie	verduurzamen van de landbouw	vitaliteit natuur en watersystemen	versnellen van de energietransitie	versterken van de sociale veerkracht	de digitale samenleving	culturele identiteit
	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde
Mantelzorg	4,3	4,2	3,7	3,9	4,0	3,8	4,1	3,7	3,6
Geen mantelzorg	4,2	4,1	3,6	3,8	3,9	3,8	4,0	3,5	3,4
N	982	987	979	980	984	982	985	966	984

* Om de uitsplitsing te maken naar Brabanders die meedenken is een uitsplitsing gemaakt van de antwoordcategorieën op vraag 14. Mantelzorge (intensief of incidenteel) tegenover Geen-Mantelzorg

Tabel 38 Vraag 17: 'hieronder zijn 9 provinciale thema's uit het provinciaal bestuursakkoord omschreven. Kunt u aangeven hoe belangrijk u deze thema's vindt?' uitgesplitst naar Brabanders die hulp aan burens verlenen* [NIEUWE VERSIE] De cijfers zijn een gemiddelde van 1 tot 5, waarbij 5 staat voor zeer belangrijk en 1 staat voor zeer onbelangrijk.

Participatie*	arbeidsmarkt en economische ontwikkeling	organiseren slimme en duurzame mobiliteit	circulair maken van de economie	verduurzamen van de landbouw	vitaliteit natuur en watersystemen	versnellen van de energietransitie	versterken van de sociale veerkracht	de digitale samenleving	culturele identiteit
	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde
Burenhulp	4,3	4,1	3,7	3,9	4,0	3,8	4,1	3,6	3,5
Geen burenhulp	4,2	4,1	3,6	3,8	3,8	3,8	4,0	3,5	3,5
N	982	987	979	980	982	982	985	966	984

* Om de uitsplitsing te maken naar Brabanders die meedenken is een uitsplitsing gemaakt van de antwoordcategorieën op vraag 14. Burenhulp (intensief of incidenteel) tegenover Geen burenhulp.

Tabel 39 Vraag 17: 'hieronder zijn 9 provinciale thema's uit het provinciaal bestuursakkoord omschreven. Kunt u aangeven hoe belangrijk u deze thema's vindt?' uitgesplitst naar Brabanders die aandacht voor burens in een zorgwekkende situatie hebben * [NIEUWE VERSIE] De cijfers zijn een gemiddelde van 1 tot 5, waarbij 5 staat voor zeer belangrijk en 1 staat voor zeer onbelangrijk.

Participatie*	arbeidsmarkt en economische ontwikkeling	organiseren slimme en duurzame mobiliteit	circulair maken van de economie	verduurzamen van de landbouw	vitaliteit natuur en watersystemen	versnellen van de energietransitie	versterken van de sociale veerkracht	de digitale samenleving	culturele identiteit
	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde
Aandacht voor burens	4,3	4,1	3,8	3,9	4,0	3,8	4,1	3,7	3,6
Geen aandacht voor burens	4,2	4,1	3,6	3,8	3,9	3,7	4,0	3,5	3,5
N	982	987	979	980	984	982	985	966	984

* Om de uitsplitsing te maken naar Brabanders die meedenken is een uitsplitsing gemaakt van de antwoordcategorieën op vraag 14. Aandacht voor burens in een (intensief of incidenteel) tegenover Geen aandacht voor burens in een zorgwekkende situatie.

Tabel 40 Vraag 17: 'hieronder zijn 9 provinciale thema's uit het provinciaal bestuursakkoord omschreven. Kunt u aangeven hoe belangrijk u deze thema's vindt?'
uitgesplitst naar Brabanders die vrijwilligers doen/gedaan hebben * [NIEUWE VERSIE] De cijfers zijn een gemiddelde van 1 tot 5, waarbij 5 staat voor zeer
belangrijk en 1 staat voor zeer onbelangrijk.

Participatie*	arbeidsmarkt en econo- mische ontwikkeling	organiseren slimme en duurzame mobiliteit	circulair maken van de economie	verduur- zamen van de landbouw	vitaliteit natuur en water- systemen	versnellen van de energie- transitie	versterken van de sociale veerkracht	de digitale samenleving	culturele identiteit
	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde
Vrijwilligerswerk	4,3	4,2	3,7	3,9	4,0	3,8	4,1	3,7	3,6
Geen vrijwilligerswerk	4,1	4,0	3,6	3,7	3,8	3,6	3,9	3,4	3,4
N	982	987	979	980	984	982	985	966	984

* Om de uitsplitsing te maken naar Brabanders die meedenken is een uitsplitsing gemaakt van de antwoordcategorieën op vraag 14. Vrijwilliger (intensief of incidenteel) tegenover Geen aandacht voor burens in een zorgwekkende situatie.

Tabel 41 Vraag 18: kunt u aangeven in hoeverre u tevreden of ontevreden bent met de manier waarop de provincie op dit moment haar taken uitvoert op onderstaande terreinen?
(N = 1008 / %)

	zeer tevreden	tevreden	niet tevreden, niet ontevreden	ontevreden	zeer ontevreden	weet niet/geen mening
a) Arbeidsmarkt en economische ontwikkeling <i>Innovatieve, inclusieve, en groene economische groei, internationalisering, zoveel mogelijk Brabanders aan het werk, goede match tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt.</i>	2	30	30	4	1	32
b) Organiseren slimme en duurzame mobiliteit <i>Bereikbaarheid, betere doorstroming, veiligheid op de weg, openbaar vervoer voorbereiden op de toekomst, gebruik maken van nieuwe technologie.</i>	2	24	35	10	1	27
c) Circulair maken van de economie <i>Een afvalloos Brabant. Bedrijven moeten bijvoorbeeld overgaan op groene grondstoffen.</i>	1	16	35	10	1	36
d) Verduurzamen van de landbouw <i>Een duurzame, toekomstbestendige landbouwsector, gezondheid van mens, dier, water en milieu, investeren in innovatie en koplopers, exit-strategie voor bedrijven die niet mee kunnen.</i>	2	17	32	13	5	31
e) Vitaliteit natuur en watersysteem <i>Een aantrekkelijk, duurzaam leef- en vestigingsklimaat, inzet op natuurgebieden en aanpak van stikstof, versnellen van aanpassingen aan klimaatverandering.</i>	3	23	33	8	2	32
f) Versnellen van de energietransitie <i>Duurzame energieproductie moet vanzelfsprekend worden, een energieneutrale Brabantse economie, inzet op energieneutrale woningen.</i>	2	16	34	12	3	33
g) Versterken van de sociale veerkracht <i>Voorkomen van tweedeling in de Brabantse samenleving, inzet opdat iedereen kan meedoen in de samenleving, vangnet voor kwetsbare groepen.</i>	3	15	32	13	2	34
h) De digitale samenleving <i>Inspelen op gebruik van big data, voorkomen van digitale tweedeling.</i>	2	18	34	8	2	37
i) Culturele identiteit <i>Focus op cultureel erfgoed (bijvoorbeeld kloosters, kastelen en voormalig bedrijventerrein Strijp-S) dat het Brabantse verhaal vertelt.</i>	4	27	32	8	2	28

Tabel 42 Vraag 4: uitdagingen voor Nederland*uitgesplitst naar wel of geen vertrouwen in de medemens (vraag16a).. [Aangepast / omgedraaid]

Uitdagingen voor Nederland	vertrouwen in de medemens	
	geen vertrouwen in de medemens (n = 264)	wel vertrouwen in de medemens (N = 753)
Werkgelegenheid	29	26
(Gezondheids)zorg	55	57
Armoede	21	19
Onderwijs	14	22
Veiligheid op straat	28	23
Terrorisme	26	25
Onderzoek en technologie	5	5
Mobiliteit (openbaar vervoer en wegen)	13	14
Bescherming tegen het water	5	4
Huisvesting	12	10
Milieuproblemen en klimaatverandering	20	30
Dierenwelzijn	3	1
Integratie van minderheden (vluchtelingen en migranten)	30	33
Internationale militaire missies en conflictbeheersing	2	5
Kunst en cultuur	1	2
Ontwikkelingshulp	0	2
Staatsschuld	6	4
Anders, namelijk	10	8
Geen van deze	0	0
Dat weet ik niet	2	0

Tabel 43 Vraag 16b: uitgesplitst naar uitdagingen voor Nederland (vraag 4). (N = 1053 / %)

Uitdagingen voor Nederland	vertrouwen in de nationale overheid	
	geen vertrouwen in de nationale overheid (N = 623)	wel vertrouwen in de nationale overheid (N = 391)
Werkgelegenheid	24	31
(Gezondheids)zorg	63	43
Armoede	24	13
Onderwijs	19	20
Veiligheid op straat	26	21
Terrorisme	25	26
Onderzoek en technologie	4	7
Mobiliteit (openbaar vervoer en wegen)	14	14
Bescherming tegen het water	4	5
Huisvesting	13	7
Milieuproblemen en klimaatverandering	23	35
Dierenwelzijn	2	1
Integratie van minderheden (vluchtelingen en migranten)	28	39
Internationale militaire missies en conflictbeheersing	3	4
Kunst en cultuur	2	2
Ontwikkelingshulp	1	3
Staatsschuld	5	5
Anders, namelijk	7	10
Geen van deze	0	0
Dat weet ik niet	2	0

Tabel 44 Vraag 16d: uitgesplitst naar uitdagingen voor Nederland (vraag 4). (n = 1053 / %)

Uitdagingen voor Nederland	vertrouwen in politie en justitie	
	geen vertrouwen in politie en justitie (N = 394)	wel vertrouwen in politie en justitie (N = 624)
Werkgelegenheid	25	27
(Gezondheids)zorg	64	52
Armoede	23	17
Onderwijs	17	21
Veiligheid op straat	30	21
Terrorisme	26	25
Onderzoek en technologie	4	6
Mobiliteit (openbaar vervoer en wegen)	13	14
Bescherming tegen het water	3	5
Huisvesting	12	9
Milieuproblemen en klimaatverandering	21	32
Dierenwelzijn	2	2
Integratie van minderheden (vluchtelingen en migranten)	23	38
Internationale militaire missies en conflictbeheersing	3	4
Kunst en cultuur	1	2
Ontwikkelingshulp	1	2
Staatschuld	5	5
Anders, namelijk	8	9
Geen van deze	0	0
Dat weet ik niet	2	0

Tabel 45 Vraag 16a: uitgesplitst naar thema's uit provinciaal bestuursakkoord (vraag 17). (N = / %)

	wel vertrouwen medemens (n= 753)		geen vertrouwen medemens (n = 264)	
	wel belangrijk	niet belangrijk	wel belangrijk	niet belangrijk
a) Arbeidsmarkt en economische ontwikkeling <i>Innovatieve, inclusieve, en groene economische groei, internationalisering, zoveel mogelijk Brabanders aan het werk, goede match tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt.</i>	93	7	89	11
b) Organiseren slimme en duurzame mobiliteit <i>Bereikbaarheid, betere doorstroming, veiligheid op de weg, openbaar vervoer voorbereiden op de toekomst, gebruik maken van nieuwe technologie.</i>	86	14	85	15
c) Circulair maken van de economie <i>Een afvalloos Brabant. Bedrijven moeten bijvoorbeeld overgaan op groene grondstoffen.</i>	64	35	54	56
d) Verduurzamen van de landbouw <i>Een duurzame, toekomstbestendige landbouwsector, gezondheid van mens, dier, water en milieu, investeren in innovatie en koplopers, exit-strategie voor bedrijven die niet mee kunnen.</i>	74	26	63	37
e) Vitaliteit natuur en watersysteem <i>Een aantrekkelijk, duurzaam leef- en vestigingsklimaat, inzet op natuurgebieden en aanpak van stikstof, versnellen van aanpassingen aan klimaatverandering.</i>	74	26	72	28
f) Versnellen van de energietransitie <i>Duurzame energieproductie moet vanzelfsprekend worden, een energieneutrale Brabantse economie, inzet op energieneutrale woningen.</i>	69	31	51	49
g) Versterken van de sociale veerkracht <i>Voorkomen van tweedeling in de Brabantse samenleving, inzet opdat iedereen kan meedoen in de samenleving, vangnet voor kwetsbare groepen.</i>	84	16	67	33
h) De digitale samenleving <i>Inspelen op gebruik van big data, voorkomen van digitale tweedeling.</i>	62	38	51	49
i) Culturele identiteit <i>Focus op cultureel erfgoed (bijvoorbeeld kloosters, kastelen en voormalig bedrijventerrein Strijp-S) dat het Brabantse verhaal vertelt.</i>	55	44	67	33

Tabel 46 Vraag 16f: uitgesplitst naar thema's uit het provinciaal bestuursakkoord (vraag 17).
(N = 1053 / 5)

	wel vertrouwen in provincie Brabant (N= 403)		geen vertrouwen in provincie Brabant (N = 546)	
	wel belangrijk	niet belangrijk	wel belangrijk	niet belangrijk
a) Arbeidsmarkt en economische ontwikkeling <i>Innovatieve, inclusieve, en groene economische groei, internationalisering, zoveel mogelijk Brabanders aan het werk, goede match tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt.</i>	97	3	89	11
b) Organiseren slimme en duurzame mobiliteit <i>Bereikbaarheid, betere doorstroming, veiligheid op de weg, openbaar vervoer voorbereiden op de toekomst, gebruik maken van nieuwe technologie.</i>	90	10	84	16
c) Circulair maken van de economie <i>Een afvalloos Brabant. Bedrijven moeten bijvoorbeeld overgaan op groene grondstoffen.</i>	74	26	53	47
d) Verduurzamen van de landbouw <i>Een duurzame, toekomstbestendige landbouwsector, gezondheid van mens, dier, water en milieu, investeren in innovatie en koplopers, exit-strategie voor bedrijven die niet mee kunnen.</i>	81	19	63	37
e) Vitaliteit natuur en watersysteem <i>Een aantrekkelijk, duurzaam leef- en vestigingsklimaat, inzet op natuurgebieden en aanpak van stikstof, versnellen van aanpassingen aan klimaatverandering.</i>	83	17	68	32
f) Versnellen van de energietransitie <i>Duurzame energieproductie moet vanzelfsprekend worden, een energieneutrale Brabantse economie, inzet op energieneutrale woningen.</i>	75	25	58	42
g) Versterken van de sociale veerkracht <i>Voorkomen van tweedeling in de Brabantse samenleving, inzet opdat iedereen kan meedoen in de samenleving, vangnet voor kwetsbare groepen.</i>	88	12	71	29
h) De digitale samenleving <i>Inspelen op gebruik van big data, voorkomen van digitale tweedeling.</i>	72	28	52	47
i) Culturele identiteit <i>Focus op cultureel erfgoed (bijvoorbeeld kloosters, kastelen en voormalig bedrijventerrein Strijp-S) dat het Brabantse verhaal vertelt.</i>	65	35	49	51

pon

kennis in uitvoering

Stationsstraat 20c
5038 ED Tilburg
Postbus 90123
5000 LA Tilburg

telefoon +31 (0)13 535 15 35
info@hetpon.nl
www.hetpon.nl